

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΓΟΝΕΩΝ

ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

Μάιος 2012

Περί αγάπης

Εισαγωγή

Η πραγματικότητα που βιώνουμε τα τελευταία δύο χρόνια είναι εφιαλτική και κάθε μέρα γίνεται ακόμα πιο αβάσταχτη και αδιέξοδη. Όλοι αισθανόμαστε ανήμποροι, πιασμένοι μέσα σε μια πανίσχυρη παγίδα που ξεπερνά τη φαντασία και τις δυνάμεις μας, εξευτελισμένοι και ταπεινωμένοι απέναντι σ' έναν άορατο κι απροσδιόριστο εχθρό, αποκαμωμένοι κι ανέλπιδοι, προδομένοι από αυτό που είχαμε αναγάγει σε ύψιστο αγαθό, δηλαδή τις υλικές ανέσεις, την ευμάρεια, την καλοπέρασή μας και την απόλυτη εμπιστοσύνη μας στην επιστήμη και την τεχνολογία. Εκμαυλισμένοι από την τρυφή και απολαυστική ζωή και εξαπατημένοι στο να πιστεύουμε ότι η επιστήμη και το χρήμα θα μας προστατεύσουν από οποιαδήποτε απειλή και θα λύσουν όλα μας τα προβλήματα, αφήσαμε να ατονήσει μέχρι νεκρώσεως η διάσταση της ύπαρξής μας με την οποία θα μπορούσαμε να διεισδύσουμε στο μυστήριο της αληθινής ζωής.

Η πραγματική συμφορά που πλήττει σήμερα την ελληνική κοινωνία δεν είναι η οικονομική δυσπραγία. Αυτή έγινε αφορμή για να αποκαλυφθεί η ανυπολόγιστη καταστροφή που έχει συντελεσθεί τα τελευταία χρόνια και συνίσταται στον ενταφιασμό ανεκτίμητων χαρισμάτων ολόκληρων γενεών με την υπόσχεση της εύκολης ζωής, την οποία θεωρήσαμε ως τη σπουδαιότερη κατάκτηση. Σιγά-σιγά, χωρίς να αντιλαμβανόμαστε την οντολογική αλλαγή που συντελείται γύρω μας και μέσα μας, στρέψαμε το ενδιαφέρον μας σχεδόν αποκλειστικά στην απόκτηση υλικών αγαθών και εντείναμε τις προσπάθειές μας για την απόκτησή τους σε βαθμό που υπερέβαινε τις πραγματικές μας δυνατότητες. Αυτή η στροφή προς τα υλικά και η συνακόλουθη απληστία αλλοτρίωσαν και ληλάτησαν την ψυχή μας.

Πιστεύω πως όλοι φέρνουμε στο νου μας εποχές πιο ανάλαφρες κι ας ήταν πιο φτωχές, εποχές που οι άνθρωποι μπορούσαν να κυκλοφορήσουν χωρίς επώνυμα ρούχα, εποχές που δεν χρειαζόταν το shopping therapy για να αισθάνεται καλά κάποιος, εποχές που δεν μας βομβάρδιζαν οι διαφημίσεις για άχρηστα πράγματα, εποχές που ξέραμε το γείτονά μας και κάναμε μαζί νυχτέρια και βεγγέρες χωρίς ιδιαίτερα έξοδα, με λίγα σπόρια, εποχές που ξέραμε ότι τη χαρά θα τη βρούμε μέσα στο σπίτι μας με τα αδέρφια μας, με τους γονείς και συγγενείς μας, εποχές που συζητούσαμε πολύ όχι μέσω πανάκριβων κινητών και διαδικτύου, αλλά ζωντανά βλέποντας το πρόσωπο και τις εκφράσεις του άλλου, εποχές που ζούσαμε σε απλά μικρά φτωχικά σπίτια χωρίς ιδιαίτερη λάτρα και έξοδα, εποχές χωρίς το άγχος του υπέρογκου δανείου, εποχές με πολλή σωματική κούραση γιατί οι περισσότεροι ήταν χειρώνακτες και οι νοικοκυρές δεν είχαν ευκολίες, αλλά με ύπνο δικαίου χωρίς ψυχοφάρμακα αγχολυτικά και υπνωτικά.

Σήμερα ο ένας στους δυο Νεοέλληνες, μας λένε οι στατιστικές, πάσχει από κατάθλιψη, είναι απολύτως απαισιόδοξος για το μέλλον, δεν κάνει δημιουργικά όνειρα, παρά μαθηματικούς υπολογισμούς για το πόσα χάνει, πόσα πρέπει να πληρώσει και πώς θα ισοσκελίσει τον ελλειμματικό οικογενειακό προϋπολογισμό. Θαρρείς πως σ' αυτόν τον homo economicus δεν έμειναν συναισθήματα, δεν υπάρχουν άλλου είδους φιλοσοφικές και μεταφυσικές αναζητήσεις. Ζει μόνο σε μια διάσταση, την οικονομική. Από αυτήν παίρνει χαρά ή λύπη, ελπίδα ή απογοήτευση, αισιοδοξία ή απελπισία. Κι επειδή η παρούσα συγκυρία είναι αδιέξοδη, ο σημερινός οικονομικός άνθρωπος έχει καταρρεύσει. Ακούμε καθημερινά τις ειδήσεις προσδοκώντας μια λυτρωτική εξέλιξη. Και κάθε μέρα οι ειδήσεις είναι ακόμα πιο απογοητευτικές από ό,τι ήταν την προηγούμενη.

Προφανώς σας μαύρισα την ψυχή. Και ίσως κάποιος να σκέφτονται: «Κι εδώ θα ακούσουμε το ίδιο τροπάριο; Και στα Σεμινάρια Γονέων θα μιλάμε για την οικονομική κρίση?».

Μην ανησυχείτε! Όχι! Η μάλλον θα αναζητήσουμε την έξοδο από την οικονομική κρίση μαζί, αλλά σε μια άλλη, εντελώς άλλη διάσταση.

Με έναν τρόπο που θυμίζει την λύση του Γόρδιου Δεσμού από τον Μέγα Αλέξανδρο, σας καλώ να την «κόψουμε» με ένα ξίφος, το ξίφος της αγάπης. Άλλωστε το οικονομικό αδιέξοδο της ανθρωπότητας προέκυψε από την έλλειψη αγάπης. Αν υπήρχε αγάπη, δεν θα υπήρχε συγκεντρωμένος πλούτος. Λέει κάπου ο Μέγας Βασίλειος, ο οποίος λόγω και έργω υπηρέτησε την αγάπη και «ξεγύμνωσε» τους «έχοντας και κατέχοντας» της εποχής του: «Αν αγαπούσες και μοίραζες, όπως ζητά ο Χριστός, τα πλεονάζοντα αγαθά σου, τώρα για ποιον πλούτο θα ανησυχούσες και ποιον εναγώνια θα προστάτευες;». Αφού διαχειριστήκαμε κακώς τον πλούτο, δηλαδή όχι για να καλύψουμε πραγματικές ανάγκες, δικές μας και των αδελφών μας, αλλά για να υπηρετήσουμε τη ματαιοδοξία και πλεονεξία μας, τον αφήσαμε να πάρει διαστάσεις τέρατος.

Δημιουργήσαμε το «κεφάλαιο» που έγινε αυτόνομο, που είναι αχόρταγο και αδηφάγο, που δεν αρκείται απλά να επιβιώνει, αλλά πρέπει συνεχώς να μεγαλώνει, να αυξάνεται. Που ρουφά τους πάντες και τα πάντα. Κυριολεκτικά καταπίνει όποιους βρει μπροστά του αρχίζοντας βέβαια από τους ασθενέστερους.

Αυτό το τέρας δεν μπορούμε να το αντιμετωπίσουμε με τους δικούς του όρους. Δεν μπορούν πιστεύω να το σταματήσουν ούτε οι πολιτικοί, ούτε οι οικονομολόγοι του σύμπαντος. Πρέπει να το αντιμετωπίσουμε σε άλλο γήπεδο, όχι στο δικό του, με άλλου είδους όπλα, μη συμβατικά. Μάλλον πρέπει να βρούμε το αντίδοτο του ιού που το δημιούργησε, του ιού της απληστίας.

Ποιο είναι το αντίδοτο της απληστίας; Τι θα μας απαλλάξει από αυτή την αρρώστια που έχει δημιουργήσει ανθρώπους ανευχαρίστους, εξαιρετικά φτωχούς, γιατί ποτέ και με τίποτα δεν ευχαριστιούνται; «Τις

έστι πλούσιος, Δημητρό μου; Ο εν τω ολίγω αναπαυόμενος» λέει πολύ σοφά η Λωξάνδρα. Αν συνήθισα να κοιτώ και να λαχταρώ αυτά που μου λείπουν, ποτέ δεν θα πω «Δόξα τω Θεώ», ποτέ δεν θα ησυχάσω, ποτέ δεν θα αισθανθώ πλούσιος. Έφτιαξε η απληστία μας ανθρώπους που ζουν μόνο για να απολαμβάνουν υλικά αγαθά. Απόλυτα εγωκεντρικούς που δεν αναλογιζόμαστε το πολύ απλό και αυτονόητο, ότι αν εμείς αποκτήσουμε όλα όσα επιθυμούμε, τότε για αρκετά εκατομμύρια, μάλλον δισεκατομμύρια, ανθρώπους στον πλανήτη μας δεν θα περισεύουν παρά ελάχιστα απομεινάρια.

Η γενιά μας έζησε μια διπλή απογοήτευση. Πρώτα, στη δεκαετία του '90, ήρθε η κατάρρευση του κομμουνιστικού ονείρου. Το όνειρο στο οποίο πολλοί πίστεψαν με απόλυτη αφοσίωση αλλά και εκατομμύρια ανθρώπων το πλήρωσαν με τη ζωή τους (με εκτοπίσεις, εγκλεισμούς σε φυλακές, μαρτύριο συνειδήσεως, δολοφονίες κτλ) διαλύθηκε αφήνοντας πίσω λαούς φτωχότερους και διαλυμένες χώρες. Τώρα μας προδίδει και ο καπιταλισμός με στρατιές ανέργων και υπερχρεωμένων απελπισμένων πολιτών, αλλά και ξεπουλημένων χωρών.

Πού λοιπόν θα αναζητήσουμε χαρά, πληρότητα, δικαίωση; Ποια σχήματα και ποια συστήματα θα καλύψουν τις ανάγκες και τις αναζητήσεις μας όχι εφήμερα, αλλά σταθερά και με πιστότητα;

Μόνο αν μάθουμε, αν μπορέσουμε αληθινά να αγαπήσουμε, θα ξεφύγουμε από την οικονομική μονοδιάσταση. Θα υψωθούμε σε άλλο επίπεδο. Θα ανακαλύψουμε αγαθά που δεν εκδαπώνονται και χαρά που δεν είναι πρόσκαιρη κι εφήμερη, αλλά διαρκής, βαθιά, «ήν ουδείς αίρει αφ' ημών». Πιστεύω πως δεν υπάρχει άνθρωπος που να μην αναζητά αυτή τη χαρά, αυτή την πληρότητα.

Διαβάζουμε στον Περί αγάπης λόγο του Χρυσοστόμου.

“Νόσος εστίν η κατάψυξις της αγάπης

Μη γίνεσαι κακός με τους άλλους. Απόκτησε φίλους πριν αποκτήσεις σπίτι ή στιδήποτε άλλο.

Ακόμη κι αν είναι φτωχός εκείνος που έχει φίλους, εν τούτοις είναι πλουσιότερος από τους πλούσιους. Όσα δεν μπορεί να προσφέρει εκείνος στον εαυτό του θα του τα προσφέρει ο φίλος.

Ποιο τίχος είναι τόσο αραγάς, οχυρωμένο αρμονικά...”

Φέτος λοιπόν θα μας απασχολήσει ως θέμα των Σεμιναρίων μας η ΑΓΑΠΗ.

*Οι υπεύθυνες των Σεμιναρίων
Μαρία Κακαμούκα
Σταυρούλα Κουμενίδου*

Η ΑΓΑΠΗ

Επιχειρώντας να εξετάσουμε την αγάπη είναι σαν να αρχίζουμε να διεισδύουμε σ' ένα μυστήριο. Είναι σαν να προσπαθούμε να εξηγήσουμε κάτι ανεξήγητο και να ερμηνεύσουμε κάτι ανερμήνευτο. Η αγάπη είναι κάτι πολύ μεγάλο και βαθύ για να μπορέσει ποτέ να κατανοηθεί. Κινείται στις διαστάσεις του απείρου, όπως ο Θεός. Στη Γραφή λέει: «Ο μη αγαπών ουκ έγνω τον Θεόν, ότι ο Θεός αγάπη εστί». Αν λοιπόν ο Θεός είναι η αγάπη, δεν μπορεί παρά η αγάπη να είναι κάτι τόσο ασύλληπτο και μεγαλειώδες και άπειρο και μυστήριο, όπως ο Θεός. Πώς λοιπόν να τολμήσουμε να το πλησιάσουμε; Ό,τι πούμε σίγουρα θα είναι ελάχιστο και ελλειμματικό. Αλλά πάλι κι ένα στοιχειώδες πλησίασμα προς την αγάπη αν κάνουμε, θα έχουμε κάτι κερδίσει.

Κατ' αρχήν πρέπει να επιχειρήσουμε να δώσουμε έναν ορισμό. Παρά την αδυναμία μας και τη βεβαιότητα ότι δεν μπορεί να είναι τέλειος κανένας ορισμός της αγάπης, ίσως ο εξής ορισμός να είναι αρκετά σωστός και αληθινός:

«Αγάπη είναι η θέληση του ανθρώπου να επεκτείνει τον εαυτό του με σκοπό να καλλιεργήσει τη δική του η ενός άλλου πνευματική ανάπτυξη». (Σκοτ Πεκ, «Ο δρόμος ο λιγότερο ταξιδεμένος»).

Ας σχολιάσουμε κάπως αυτόν τον ορισμό.

Πρώτον: Πρόκειται για τελεολογικό ορισμό, δηλαδή ορίζεται η συμπεριφορά με βάση το σκοπό ή την επιδίωξη που φαίνεται να υπηρετεί και που σ' αυτή την περίπτωση είναι η πνευματική ανάπτυξη. Συνήθως οι φιλόσοφοι και στοχαστές αποφεύγουν τους τελεολογικούς ορισμούς, γιατί οι ορισμοί αυτοί δεν επικεντρώνουν στην οριζόμενη έννοια, αλλά στον σκοπό που υπηρετείται δί' αυτής. Ωστόσο για την έννοια της αγάπης θα δούμε ότι ο σκοπός στον οποίον αποβλέπει η «αγάπη» μπορεί να την κάνει να μην είναι αγάπη. Επομένως είναι συστατικό στοιχείο της αγάπης.

Παράδειγμα: Ένας δειλός νεαρός ο οποίος κατέφυγε κάποια στιγμή σε ψυχοθεραπευτή διηγούνταν: «Η μητέρα μου με αγαπούσε τόσο πολύ που δεν με άφηνε να πηγαίνω στο σχολείο με το σχολικό λεωφορείο μέχρι και την τελευταία τάξη του γυμνασίου. Ακόμα και τότε έπρεπε να την παρακαλέσω για να με αφήσει να πάω μόνος μου. Νομίζω ότι φοβόταν μην πάθω τίποτα, γι' αυτό με συνόδευε στο σχολείο στον πηγαϊμό και στον ερχομό κάθε μέρα, κάτι πολύ κοπιαστικό γι' αυτήν. Μ' αγαπούσε αληθινά η μητέρα μου».

Σ' αυτό το παράδειγμα πρέπει να εξετάσουμε το σκοπό της πράξης της μητέρας για να δούμε αν αυτό που έκανε ήταν πράξη αγάπης ή πράξη φόβου ή πράξη υπερπροστατευτικής κηδεμονίας.

Δεύτερον: Ο ορισμός της αγάπης περιλαμβάνει τόσο την αγάπη του εαυτού μας, όσο και την αγάπη για τον άλλον. Εφόσον είμαι ανθρώπινο, το να αγαπώ τα ανθρώπινα όντα, σημαίνει να αγαπώ τον εαυτό μου,

όπως κι εσένα. Το να αφοσιώνομαι στην πνευματική ανάπτυξη του ανθρώπου σημαίνει να αφοσιώνομαι στο γένος του οποίου είμαι μέρος, κι αυτό σημαίνει με τη σειρά του, αφοσίωση στη δική μου ανάπτυξη όπως και στη δική τους. Δεν είμαστε ικανοί να αγαπήσουμε έναν άλλον παρά μόνο αν αγαπάμε τον εαυτό μας. Είναι αδύνατον να εγκαταλείψουμε τη δική μας πνευματική ανάπτυξη για χάρη της πνευματικής ανάπτυξης ενός άλλου. Δεν μπορούμε να είμαστε πηγή δύναμης για άλλους, αν δεν καλλιεργούμε τη δική μας δύναμη. Η αγάπη του εαυτού μας και η αγάπη των άλλων είναι αξεχώριστες.

Τρίτον: Η πράξη της επέκτασης των ορίων μας προϋποθέτει προσπάθεια. Επεκτείνουμε τα όριά μας μόνο όταν τα υπερβαίνουμε. Και η υπέρβαση των ορίων απαιτεί προσπάθεια. Όταν αγαπάμε κάποιον, η αγάπη μας είναι ευκολοαπόδεικτη και ουσιαστική μόνο αν είναι πράξη. Η αγάπη είναι προσπάθεια. Είναι το ένα παραπάνω μίλι που λέγει η Γραφή.

Τέτατον: Θέληση σημαίνει κάτι περισσότερο από απλή επιθυμία, σημαίνει δράση. Κάθε επιθυμία δεν μετατρέπεται σε δράση. Η θέληση είναι επιθυμία αρκετής έντασης ώστε να μετατρέπεται σε δράση. Παράδειγμα: «Θα μου άρεσε να πάω να κολυμπήσω απόψε», αυτό είναι επιθυμία. «Θα πάω να κολυμπήσω απόψε», αυτό είναι βούληση. Στα πλαίσια του πολιτισμού μας ο καθένας επιθυμεί σε κάποιο βαθμό να έχει αισθήματα αγάπης. Ωστόσο στην πραγματικότητα πολλοί δεν εμπνέονται από τέτοια αισθήματα. Η επιθυμία να αγαπάς δεν είναι αγάπη. Αγάπη είναι ό,τι κάνει η αγάπη. Η αγάπη είναι μια πράξη θέλησης, δηλαδή και επιδίωξη και δράση. Επίσης η θέληση προϋποθέτει εκλογή. Δεν είμαστε υποχρεωμένοι να αγαπάμε. Διαλέγουμε να αγαπάμε.

Συνήθως οι άνθρωποι είμαστε πελαγωμένοι στο θέμα της αγάπης. Αυτό συμβαίνει επειδή υπάρχει πληθώρα εσφαλμένων αντιλήψεων γύρω από το μυστήριο της αγάπης. Πρέπει λοιπόν να εξετάσουμε αυτά που ο κόσμος θεωρεί αγάπη και να δούμε ποια θα πάρουν το πιστοποιητικό της αγάπης και ποια θα εξαιρεθούν.

ΤΙ ΔΕΝ ΕΙΝΑΙ ΑΓΑΠΗ

Το ερωτικό συναίσθημα

Από όλες τις λανθασμένες αντιλήψεις για την αγάπη η πιο διαστρεβλωμένη και διαβρωτική συγχρόνως είναι η πίστη ότι το να ερωτεύεσαι είναι αγάπη ή τουλάχιστον μια εκδήλωση αγάπης.

Όταν ένα άτομο ερωτεύεται αισθάνεται μια εμπειρία αγάπης. Αυτό που διακατέχει το είναι του είναι «τον αγαπώ» ή «την αγαπώ».

Όσο τόσο φανερώνονται αμέσως δυο προβλήματα: Το ένα είναι ότι ο έρωτας συνδέεται με τη γενετήσια ορμή και το δεύτερο, ότι ο έρωτας είναι παροδικό φαινόμενο, δεν έχει μεγάλη διάρκεια συνήθως.

Ως προς το πρώτο πρόβλημα μπορούμε να πούμε πως δεν ερωτευόμαστε τα παιδιά μας ακόμα κι αν τα αγαπάμε πολύ βαθιά. Δεν ερωτευόμαστε τους φίλους μας του ίδιου φύλου –εκτός αν έχουμε ομοφυλοφιλικές τάσεις- ακόμα κι αν νοιαζόμαστε πολύ γι' αυτούς. Ερωτευόμαστε μόνο όταν παρακινούμαστε από σεξουαλικά κίνητρα.

Ως προς το δεύτερο πρόβλημα μπορούμε να πούμε ότι η εμπειρία του να είσαι ερωτευμένος είναι πάντοτε πρόσκαιρη. Άσχετα με το ποιον ερωτευόμαστε, αργά ή γρήγορα θα σταματήσουμε να νιώθουμε ερωτευμένοι αν η σχέση συνεχιστεί για αρκετό διάστημα. Το αίσθημα της εκστατικής αγάπης που χαρακτηρίζει την εμπειρία του ερωτευμένου παύεται πάντοτε. Ο μήνας του μέλιτος πάντοτε τελειώνει.

Για να κατανοήσουμε τη φύση του ερωτικού συναισθήματος είναι ανάγκη να κατανοήσουμε τα σύνορα του εγώ. Απ' ό,τι λένε οι επιστήμονες φαίνεται πως το νεογέννητο βρέφος κατά τη διάρκεια των πρώτων μηνών της ζωής του δεν ξεχωρίζει τον εαυτό του από τον υπόλοιπο κόσμο. Συγγχεί το είναι του με την κούνια του, με τη μητέρα του, με το δωμάτιό του. Το ζωντανό και το άψυχο γι' αυτό είναι ταυτόσημα. Δεν αισθάνεται διαφορά ανάμεσα στο εγώ και στο εσύ. Δεν υπάρχουν σύνορα και διαχωρισμοί. Δεν υπάρχει ταυτότητα. Σιγά-σιγά το βρέφος με την πείρα που αποκτά αρχίζει να βιώνει τον εαυτό του σαν μια οντότητα χωριστή από τον υπόλοιπο κόσμο, δηλαδή αρχίζει να αποκτά αίσθηση του εαυτού του. Όταν πεινάει δεν εμφανίζεται πάντοτε η μητέρα του για να το ταΐσει. Όταν θέλει να παίξει μπορεί η μητέρα του να μην θέλει να παίξει μαζί του. Έτσι το βρέφος βιώνει τη θέλησή του ως κάτι διαφορετικό από τη συμπεριφορά της μητέρας του. Μια αίσθηση του «εγώ» αρχίζει να αναπτύσσεται. Αυτή η αλληλενέργεια μεταξύ μητέρας και παιδιού πιστεύεται πως είναι η βάση πάνω στην οποία αναπτύσσεται η αίσθηση της ταυτότητας του νέου ατόμου. Αν αυτή η αλληλενέργεια είναι σε μεγάλο βαθμό διαταραγμένη είτε αν δεν υπάρχει μητέρα ή ικανοποιητικό υποκατάστατο μητέρας ή όταν η μητέρα είναι ψυχασθενής, ανέγνοιαστη ή αδιάφορη, τότε το βρέφος εξελίσσεται σε ένα παιδί ή ενήλικο του οποίου η αίσθηση ταυτότητας είναι έκδηλα ελαττωματική. Περὶ το τέλος του πρώτου χρόνου το παιδί γνωρίζει το μέγεθος και τα

φυσικά του, τα σωματικά του όρια.

Η ανάπτυξη των συνόρων του εγώ είναι μια πορεία μάθησης που συνεχίζεται σ' όλη την παιδική και την εφηβική ηλικία. Τώρα πια μιλάμε για όρια σωματικά και ψυχικά. Μεταξύ δύο και τριών ετών το παιδί αντιλαμβάνεται τα όρια της δύναμής του. Ακόμα όμως δεν έχει πλήρη συνείδηση της διακεκριμένης θέλησης αυτού και της μητέρας του. Συνεχίζει δηλαδή κάποιες φορές να νομίζει ή να ελπίζει πως είναι ή πως όφειλε να είναι η θέληση της μητέρας του ταυτισμένη με τη δική του θέληση. Γι' αυτό το παιδί των δύο ετών ενεργεί ως τύραννος, διατάζει τους γονείς του, τα αδέρφια, τα ζωντανά του σπιτιού και αρνείται με φοβερή δυστροπία να παραιτηθεί από το θέλημά του. Οι γονείς και οι ειδικοί μιλούν για τα φοβερά δίχρονα. Στην ηλικία των τριών χρόνων το παιδί συνήθως γίνεται πιο ευάγωγο και γλυκομίλητο γιατί έχει αποδεχτεί την πραγματικότητα της δικής του μη παντοδυναμίας. Ωστόσο στη φαντασία του το παιδί διατηρεί την παντοδυναμία ως κάτι πολύ επιθυμητό. Αυτός είναι ο κόσμος των παιδικών κινουμένων σχεδίων και ταινιών με τους σούπερ ήρωες που κατορθώνουν τα πάντα. Στα μέσα περίπου της εφηβείας η αίσθηση και η φαντασία της παντοδυναμίας θα υποχωρήσουν εντελώς και οι νεαροί θα καταλάβουν πολύ καλά πως είναι άτομα περιορισμένα μέσα στα σύνορα της σάρκας τους, στα όρια της δύναμής τους και πως ο καθένας έχει αρκετή ευπάθεια και αδυναμία και μπορεί να επιβιώσει μόνο χάρη στη συνεργασία μέσα σε μια ομάδα από συντροφικούς οργανισμούς που λέγεται κοινωνία. Μέσα στην κοινωνία κάθε άτομο είναι διακεκριμένο αλλά και απομονωμένο. Πίσω από τα σύνορα του εγώ υπάρχει η μοναξιά. Για κάποιους λίγους, που οι ψυχίατροι τους ονομάζουν σχιζοειδείς, τα σύνορα είναι προστασία και ασφάλεια, γιατί λόγω τραυματικών εμπειριών από την παιδική τους ηλικία αισθάνονται τον έξω από αυτούς κόσμο ως εχθρικό, επικίνδυνο, διαταρακτικό. Για τους περισσότερους όμως τα σύνορα βιώνονται ως φυλακή και η μοναξιά που κρύβουν είναι οδυνηρή και δυσβάσταχτη. Είναι κάτι από το οποίο επιθυμούμε να ξεφύγουμε, να αποδράσουμε. Θα θέλαμε πάρα πολύ να φύγουμε από τα τείχη των ατομικών ταυτοτήτων μας, και να βρεθούμε σ' ένα χώρο όπου θα μπορούμε να ενωθούμε, να επικοινωνήσουμε με τον έξω από εμάς κόσμο. Γι' αυτό είναι τόσο έντονη η επιθυμία της παρέας στην όψιμη φάση της εφηβείας. Πέρα όμως από την επιθυμία της παρέας που είναι ένα άνοιγμα πολλών εγώ σ' έναν κοινό χώρο εμπειριών, στην ηλικία αυτή μπορεί να προκύψει το ερωτικό συναίσθημα ως ένα ξαφνικό γκρέμισμα ενός μέρους των συνόρων του εγώ ενός ατόμου που του επιτρέπει να συγχωνεύσει τη δική του ταυτότητα με την ταυτότητα ενός άλλου ανθρώπου που κι εκείνο γκρέμισε αντίστοιχα ένα μέρος των τειχών του. Αυτή η ανακάλυψη του άλλου προσώπου και η συνάντηση μαζί του είναι μια τρανταχτή διακοπή της μοναξιάς και βιώνεται ως μια συναρπαστική εμπειρία. Ανοίγει ένας δι-αυλος επικοινωνίας, μια διμερής σχέση από την οποία αποκλείονται αυ-

στηρά όλα τα άλλα πρόσωπα. Οι δυο ερωτευμένοι είναι ένα. Η μοναξιά τους έχει καταργηθεί. Συντελείται μια συγχώνευση που ίσως να θυμίζει τη συγχώνευση του βρέφους με τη μητέρα του στα πολύ πρώιμα στάδια ανάπτυξης. Ξαναγυρίζει το αίσθημα της παντοδυναμίας. Ενωμένοι με το αγαπημένο πρόσωπο αισθανόμαστε ικανοί να προσπεράσουμε όλα τα εμπόδια και τις δυσκολίες. Πιστεύουμε πως η δύναμη του έρωτά μας θα κάνει τις δυνάμεις που μας αντιστρατεύονται να σκύψουν το κεφάλι υποταγμένες και να διαλυθούν μες στο σκοτάδι. Φυσικά σ' αυτό έχει βοηθήσει πολύ και η λογοτεχνία εκατοντάδων χρόνων. Ο χιμαιρικός χαρακτήρας των ερωτικών συναισθημάτων είναι ουσιαστικά ο ίδιος με την άγνοια της πραγματικότητας που έχει το παιδί των δύο χρόνων που νιώθει τον εαυτό του βασιλιά της οικογένειας και του κόσμου με δύναμη απεριόριστη. Αργά ή γρήγορα όμως η αδυσώπητη πραγματικότητα με τα πολλά προβλήματα και διλήμματά της θα παρεισφρύσει μέσα στο ζευγάρι. Θα φανερωθούν οι διαφορές στους χαρακτήρες και τις επιθυμίες. Λίγο-λίγο θα ξαναχτιστούν τα τείχη του εγώ και μάλιστα θα ορθωθούν ψηλά κι αδιαπέραστα. Ο έρωτας τελειώνει και ή θα διαλυθεί η σχέση ή θα οικοδομηθεί στη βάση της αγάπης.

Για να δούμε τώρα το ερωτικό συναίσθημα μέσα από το πρίσμα του ορισμού που δώσαμε για την αγάπη.

Το ερωτικό συναίσθημα δεν είναι μια εκδήλωση βούλησης. Η ερωτική εμπειρία δεν έρχεται όσο κι αν το ποθούμε, όπως επίσης έρχεται κι εκεί που δεν θα την θέλαμε. Επίσης είναι πολύ πιθανό να ερωτευθούμε ένα άτομο με το οποίο δεν θα θέλαμε γιατί δεν ταιριάζουμε καθόλου. Μπορεί το αντικείμενο του πάθους μας λογικά να μη το παραδεχόμαστε, να μην το εκτιμούμε καν, κι αντίθετα ένα πρόσωπο αξιόλογο κι από κάθε άποψη αξιέραστο να μην το ερωτευθούμε ποτέ. Φυσικά το ερωτικό πάθος δεν θα πρέπει να το αφήσουμε έξω από την αυτοπειθαρχία. Αυτό μπορεί να αποδειχθεί τρομακτικά καταστροφικό για πολλά πρόσωπα. (Είναι δυστυχώς κάτι που συμβαίνει στις μέρες μας σε ξέφρενο ρυθμό. Το ερωτικό πάθος μπαίνει πάνω από οποιαδήποτε λογική, λειτουργεί χωρίς όρια, διαλύει οικογένειες, «ξεμωραίνει» νέους και ηλικιωμένους και χαίρει σχεδόν απόλυτης κοινωνικής καταξίωσης, ίσως και επιβράβευσης). Ωστόσο η αυτοπειθαρχία δεν μπορεί να γεννήσει το ερωτικό πάθος. Δεν μπορούμε να υποχρεώσουμε τον εαυτό μας να ερωτευθεί. Μπορούμε να διαλέγουμε τον τρόπο που θα αντιδράσουμε στην ερωτική εμπειρία, αλλά δεν μπορούμε να διαλέγουμε την ίδια την εμπειρία.

Το ερωτικό συναίσθημα δεν είναι μια επέκταση των ορίων ενός ατόμου, είναι ένα προσωρινό γκρέμισμα των τειχών. Η επέκταση προϋποθέτει συνειδητή προσπάθεια κι έχει διάρκεια. Είναι μια μόνιμη νέα κατάσταση. Ο έρωτας έρχεται χωρίς προσπάθεια. Μάλιστα απείθαρχα, σκνηρά και ανασφαλής άτομα είναι πιο επιρρεπή στο να ερωτεύονται και να αφήνονται έρμαια στον έρωτά τους. Η αληθινή αγάπη είναι μια διαρκής αυτοδιευρυνόμενη εμπειρία. Ο έρωτας δεν είναι.

Στο ερωτικό συναίσθημα επίσης δεν υπάρχει η προοπτική της πνευματικής ανάπτυξης του άλλου ή του εαυτού μας. Όσο βρισκόμαστε στη φάση της ερωτοπληξίας έχουμε την αίσθηση της απόλυτης τελείωσης. Δεν νιώθουμε πως έχουμε ανάγκη περαιτέρω ανάπτυξης, ούτε εμείς, ούτε το αγαπημένο μας πρόσωπο. Όλα είναι τέλεια. Δεν θέλουμε τίποτα ν' αλλάξει. Μάλιστα και τα ελαττώματα του άλλου τα βλέπουμε ελάχιστα ή καθόλου, ίσως και να τα θεωρούμε χαριτωμένες εκκεντρικότητες ή γοητευτικές ιδιορρυθμίες

Επίσης η σεξουαλική ιδιαιτερότητα του ερωτικού συναισθήματος μπορεί να το προσδιορίσει και ως ένα γενετικά καθορισμένο ενστιγματικό της συμπεριφοράς του ζευγαρώματος. Δηλαδή το ερωτικό συναίσθημα είναι το κόλπο που παίζουν τα γονίδια μας στο κατά τα άλλα λογικό και αντιληπτικό μυαλό μας ώστε να κλείσει τα μάτια και να πέσει στην παγίδα του ζευγαρώματος. Αν δεν υπήρχε αυτό το κόλπο πολλοί από μας που σήμερα διάγουμε έγγαμο βίο (ευτυχισμένο ή δυστυχισμένο) θα είχαμε οπισθοχωρήσει έντρομοι μπροστά στην πραγματική τύχη των υποσχέσεων και των ελπίδων του γάμου.

Δεν είναι αγάπη λοιπόν το ερωτικό συναίσθημα σύμφωνα με τον ορισμό που δώσαμε.

Η εξάρτηση

Η δεύτερη συνηθέστατη λαθεμένη αντίληψη σχετικά με την αγάπη είναι η ιδέα ότι η εξάρτηση είναι αγάπη. Τις συνέπειες της εξάρτησης βλέπουμε δραματικά σε ανθρώπους που γίνονται ράκη από την κατάθλιψη ύστερα από μια απόρριψη ή από έναν χωρισμό είτε πρόκειται για γάμο είτε για ερωτική σχέση και καταφεύγουν ακόμη και στην αυτοκτονία ή σε απόπειρα αυτοκτονίας. Ένα τέτοιο άτομο φωνάζει με λόγια ή με την συμπεριφορά του: «Δεν θέλω να ζήσω, δεν μπορώ να ζήσω χωρίς αυτόν, αυτήν (τη γυναίκα, το φίλο, τη φιλενάδα μου). Τον, την αγαπώ τόσο πολύ». Η αλήθεια όμως σ' αυτές τις σχέσεις είναι ότι δεν πρόκειται για αγάπη, αλλά για έναν παρασιτισμό, για μια εξάρτηση που αφαιρεί την ελευθερία. Όταν κάποιος περιμένει από το άλλο πρόσωπο τα πάντα, την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς του, δεν μένει κοντά σ' αυτό το πρόσωπο από αγάπη, αλλά από ανάγκη. Η αγάπη είναι ελεύθερη εκλογή. Δυο άνθρωποι αγαπούν ο ένας τον άλλον μόνο όταν είναι ικανοί να ζουν ο ένας χωρίς τον άλλον, αλλά επιλέγουν να ζήσουν ο ένας με τον άλλον.

Εξάρτηση είναι η ανικανότητα κάποιου να ζει ως άρτιο άτομο ή να δρα σωστά χωρίς τη βεβαιότητα ότι κάποιος άλλος τον φροντίζει ενεργητικά. Η εξάρτηση όταν αφορά ενηλίκους υγιείς σωματικά είναι μια εκδήλωση ψυχοπάθειας ή ψυχικού ελαττώματος. Πρέπει όμως να διακρίνουμε ανάμεσα στην παθολογική εξάρτηση και στην ως ένα βαθμό εξάρτησή μας από συναισθήματα ή ανάγκες. Όλοι μας έχουμε την επιθυμία να μας κανακεύουν, να μας περιποιούνται, να μας φροντίζουν

πρόσωπα πιο δυνατά από εμάς που νοιάζονται για το συμφέρον μας. Όσο κι αν είμαστε δυνατοί και υπεύθυνοι, αν κοιτάξουμε βαθιά μέσα μας, θα αναγνωρίσουμε την επιθυμία μας να αναλάβουν άλλοι να μας φροντίζουν. Ο καθένας μας θα ήθελε να έχει δίπλα του, πίσω του, μια στοργική μητέρα κι έναν σώφρονα πατέρα, που θα νοιάζονται για μας και στους οποίους θα καταφεύγουμε σε κάθε δυσκολία. Ωστόσο για τους περισσότερους από μας αυτές οι επιθυμίες και τα συναισθήματα δεν κυβερνούν τη ζωή μας. Όταν αυτές οι επιθυμίες γίνουν απόλυτες ανάγκες και καθορίζουν την ποιότητα της ζωής μας, τότε είμαστε εξαρτημένες προσωπικότητες. Υπάρχει μια ψυχιατρική διαταραχή που ονομάζεται «διαταραχή παθητικής εξαρτώμενης προσωπικότητας» και είναι ευρύτατα διαδεδομένη.

Οι άνθρωποι που παρουσιάζουν αυτή τη διαταραχή μοιάζουν με πεινασμένους ανθρώπους που ψαχουλεύουν οπουδήποτε για να βρουν κάτι να φάνε, αλλά οι ίδιοι δεν έχουν τίποτα φαγώσιμο να προσφέρουν γύρω τους. Έχουν μέσα τους ένα κενό, ένα απύθμενο πηγάδι που ζητάει απεγνωσμένα να γεμίσει, αλλά είναι αδύνατον κάποιος να καταφέρει να το γεμίσει. Δεν νιώθουν αίσθηση πληρότητας. Λείπει κάτι από τους εαυτούς τους. Δεν αντέχουν τη μοναξιά. Δεν έχουν αίσθηση ταυτότητας και αυτοπροσδιορίζονται με βάση τις σχέσεις τους.

Παραδείγματα: (μιλά ο Σκοτ Πεκ) «Με επισκέφθηκε ένας τριαντάρης που έπασχε από βαριά κατάθλιψη. Τον είχε εγκαταλείψει η γυναίκα του μόλις πριν τρεις ημέρες και είχε πάρει μαζί της τα παιδιά τους. Τον είχε ήδη απειλήσει ότι θα έφευγε παραπονούμενη πως δεν έδειχνε κανένα ενδιαφέρον γι' αυτήν και για τα παιδιά. Εκείνος την ikέτευε να μείνει υποσχόμενος ότι θα αλλάξει, αλλά η αλλαγή ποτέ δεν βαστούσε πάνω από μια ημέρα. Έτσι εκείνη πραγματοποίησε την απειλή της. Ο άνθρωπος δεν είχε κοιμηθεί δυο νύχτες, δάκρυα έτρεχαν στο πρόσωπό του και σκεφτόταν σοβαρά ν' αυτοκτονήσει.

«Δεν μπορώ να ζήσω χωρίς την οικογένειά μου» έλεγε «τους αγαπώ πάρα πολύ».

«Αν τους αγαπάς γιατί δεν προσπάθησες να βελτιώσεις τη συμπεριφορά σου και τις σχέσεις σου; Αφού δεν είχες σχέσεις με την οικογένειά σου, πώς γίνεται τώρα να μην μπορείς να ζήσεις χωρίς αυτήν;» τον ρώτησα.

«Δεν το βλέπεις;» μου απαντά «Τώρα δεν είμαι τίποτα. Δεν έχω γυναίκα, δεν έχω παιδιά. Είμαι ένα τίποτα χωρίς αυτούς».

Επειδή η κατάθλιψη του ήταν πολύ βαριά ζήτησα να τον δω μετά από δυο ημέρες. Ήλπιζα να είναι κάπως καλύτερα. Όταν μπήκε στο γραφείο μου πετούσε ενθουσιασμένος.

«Είμαι πολύ καλά, γιατρέ! Μου ανήγγειλε. Όλα είναι εντάξει τώρα. Νομίζω πως δεν έχω ανάγκη να σε ξαναδώ».

Ήμουν σίγουρος πως ξαναγύρισε η γυναίκα του και τα παιδιά του, αλλά έπεσα από τα σύννεφα, όταν μου είπε πως είχε μόλις γνωρίσει μια

κοπέλα στο μπαρ, η οποία του είπε ότι του αρέσει και πως θέλει να τα φτιάξουν.

Αυτή η ταχεία ικανότητα αλλαγής είναι χαρακτηριστικό των παθητικά εξαρτημένων ατόμων. Δεν έχει σημασία τόσο από ποιον είναι εξαρτημένοι, όσο το να είναι από κάποιον εξαρτημένοι. Οι σχέσεις τους αν και φαίνονται δραματικές είναι στην πραγματικότητα επιπόλαιες και ρηχές. Εξαιτίας της εωτερικής πείνας και κενότητας, δεν ανέχονται ούτε μιας ημέρας καθυστέρηση προκειμένου να ικανοποιήσουν την ανάγκη προσκόλλησης σε κάποιον άλλον.

Μια άλλη φορά γνώρισα μια κοπέλα όμορφη, ευφυέστατη, υγιή η οποία από τα δεκαεφτά μέχρι τα είκοσι ένα της χρόνια είχε μια ατελείωτη σειρά από ολοκληρωμένες σχέσεις με άντρες πάντοτε πολύ κατώτερούς της σε ευφυΐα και κοινωνικό status. Πήγαινε από τον έναν «χαμένο» στον άλλον. Μέσα σε είκοσι τέσσερις ώρες μετά τον τερματισμό μιας σχέσης άρπαζε κυριολεκτικά τον πρώτο άντρα που συναντούσε σε κάποιο μπαρ και σχετιζόταν μαζί του. Ήταν ανίκανη να μείνει έστω για λίγο χρόνο εκτός σχέσης και να αναζητήσει κάποιον πιο αξιόλογο άνθρωπο για να φτιάξει μια πιο ελπιδοφόρα σχέση. Όταν άρχισα την ψυχοθεραπευτική εργασία με την κοπέλα αυτή, καθώς άνοιγε τον εαυτό της, κατάλαβα τα εξής: Εκτός του ότι στον πανικό της μοναξιάς που την κατελάμβανε άρπαζε τον πρώτο τυχόντα, προσκολλώνταν επάνω του τόσο πιεστικά και κουραστικά που ο άλλος αισθανόταν πνιγμένος και παγιδευμένος και ταχύτατα εξαφανιζόταν. Η ίδια δεν εκτιμούσε καθόλου τον εαυτό της, αισθανόταν μόνο μια ακατάσχετη «συναισθηματική πείνα», την οποία προσπαθούσε να κορέσει με εφήμερες σχέσεις, οι οποίες βέβαια συνεχώς την απογοήτευαν και βάραιναν ακόμη περισσότερο το κενό της ψυχής της. Χρειάστηκαν τρία χρόνια μεγάλης προσπάθειας δικής μου και δικής της για να σπάσει αυτός ο φαύλος κύκλος, να εκτιμήσει τη νοημοσύνη και τα ταλέντα της, να επιβληθεί με αυτοπειθαρχία στον εαυτό της και να ξεχωρίσει την αληθινή αγάπη από την εξάρτηση».

Τα εξαρτημένα άτομα ενδιαφέρονται αποκλειστικά για το τι μπορούν οι άλλοι να κάνουν γι' αυτούς και παραγνωρίζουν εντελώς το τι μπορούν οι ίδιοι να κάνουν για τους άλλους. Οραματίζονται και ελπίζουν σε μια άκοπη παθητική κατάσταση στην οποία θα δέχονται φροντίδες, αλλά θα προσφέρουν ελάχιστα έως τίποτα.

Εδώ θα ήθελα να αναφέρω κάτι που ειπώθηκε σε μια πολύ ωραία συζήτηση του Δ. Καραγιάννη με τη Β.Φλέσσα: «Υπάρχει η εντύπωση ότι μέχρι να σχετιστούμε με κάποιον είμαστε «μισοί» κι ολοκληρωνόμαστε μέσα στη σχέση. Λέγεται μάλιστα και ως χαριτολόγημα ή και ως βεβαιότητα «το έτερόν μου ήμισυ». Αυτό είναι μεγάλο λάθος και προδιαγράφει αρνητικά την πορεία της σχέσης. Ο άνθρωπος πρέπει να είναι ολοκληρωμένος πριν να σχετισθεί. Πρέπει να έχει έναν όμορφο εαυτό για να μπορεί να τον προσφέρει. Πρέπει να μπορεί να ζει μόνος του,

αλλά να επιλέγει να κοινωνήσει με κάποιο άλλο πρόσωπο που κι εκείνο θα είναι ολοκληρωμένο. Αυτή η σχέση θα είναι ώριμη και θα έχει προοπτική εξέλιξης και αντοχή στο χρόνο και στις αντιξοότητες».

Σ' ένα γάμο υπάρχει κανονικά μια διαφοροποίηση των ρόλων των δύο συζύγων, ένας υπό φυσιολογικές συνθήκες αποτελεσματικός καταμερισμός εργασιών. Η γυναίκα συνήθως έχει τη φροντίδα του νοικοκυριού και των παιδιών, ενώ ο άντρας έχει ίσως τα ψώνια, τις επιδιорθώσεις, τα οικονομικά του σπιτιού, πέρα από τις εργασίες τους. (Όλα βέβαια είναι σχετικά, γιατί μπορεί, όπως έχουμε πολλές φορές πει, κάθε ζευγάρι να ισορροπεί με εντελώς άλλους ρόλους). Τα υγιή ζευγάρια αλλάζουν πότε-πότε τους ρόλους κι αυτό είναι μια έκπληξη και μια αλληλοβοήθεια. Λειτουργεί όμως και προς την κατεύθυνση της ολοκλήρωσης και των δύο. Είναι μια μέθοδος που περιορίζει την αμοιβαία εξάρτηση του ενός από τον άλλον. Αν αποκλειστικά η γυναίκα μαγειρεύει και ο άντρας δεν ξέρει ούτε τον καφέ του να φτιάξει, προκύπτει μια αναπηρία. Ο άντρας αυτός θα αισθάνεται και θα είναι πάντα εξαρτημένος από μια γυναίκα. Υπάρχουν πολλές μορφές τέτοιας καθημερινής εξάρτησης και καλό θα ήταν όσο μπορούμε να μην τις καλλιεργούμε. (παράδειγματα: η γυναίκα που δεν οδηγεί, ο άντρας που δεν μπορεί να φροντίσει ένα μωρό, η γυναίκα που δεν ξέρει να πιάσει ένα καταβίδι κτλ). Ο κάθε σύζυγος πρέπει να εκπαιδευτεί για να μπορεί να επιβιώσει αν χαθεί ο άλλος. Στα φυσιολογικά άτομα αυτό μπορεί ενσυνείδητα να γίνει. Στα παθητικά εξαρτώμενα όμως άτομα ο διαφοροποιημένος ρόλος είναι άκαμπτος και μάλλον επιζητούν να μεγιστοποιήσουν την εξάρτηση παρά να την μειώσουν. Ενεργώντας έτσι, στο όνομα αυτού που ονομάζουν αγάπη, αλλά που στην πραγματικότητα είναι εξάρτηση, περιορίζουν την ελευθερία και τη δική τους και του συντρόφου τους. Σε τέτοιες σχέσεις αναπτύσσεται στα δύο μέρη η αίσθηση ότι, αφού το άλλο μέλος είναι εξαρτημένο όσον αφορά σε κάποιες δεξιότητες από το άλλο, θα υπάρχει και σιγουριά και ασφάλεια και πιστότητα. Και πράγματι μπορεί αυτό να συμβαίνει, αλλά η σχέση δεν είναι υγιής, ούτε διέπεται από αληθινή αγάπη, γιατί αυτή η σιγουριά αποκτάται με τίμημα την ελευθερία –απεμπολείται η ελευθερία- και η σχέση δεν σκοπεύει στην ανάπτυξη, αλλά στη δέσμευση των σχετιζομένων.

Εκτός από τη συζυγική ή συντροφική σχέση η σχέση εξάρτησης συχνά απαντάται και στη γονεϊκή σχέση, μάλιστα μεταξύ μητέρας και παιδιών. Όσο κι αν φαίνεται παράξενο η μητρική αγάπη -που τόσο έχει εξυμνηθεί ως υπέρτερη όλων- κρύβει πολλά στοιχεία εξάρτησης. Πολλές μητέρες προσκολλώνται τόσο πολύ στα παιδιά τους και με τόση υπερβολή τα υπηρετούν ώστε τα καθιστούν απόλυτα εξαρτημένα, δηλαδή ανάπηρα. Στην πραγματικότητα οι μητέρες είναι εξαρτημένες από τα παιδιά τους και τρομάζουν στην ιδέα ότι θα έρθει η στιγμή που τα παιδιά τους δεν θα τις χρειάζονται και θ' ανοίξουν τα φτερά τους για να

πετάξουν στη ζωή ή να φτιάξουν μια συντροφική σχέση που μοιραία θα παραγκωνίσει τη σχέση με τη μητέρα. Καλλιεργούν λοιπόν με πολλούς τρόπους και με πολύ κανάκεμα την εξάρτηση των παιδιών τους. Αυτή η μητρική εξάρτηση είναι πηγή μυρίων κακών και προδικάζει μια καταστροφή, εκτός αν το παιδί μπορέσει έστω και με σκληρό φαινομενικά τρόπο να ξεκολλήσει από το θανάσιμο αυτό αγκάλιασμα. (Οι γνωστές κακές σχέσεις νύφης και πεθεράς οφείλονται συνήθως στην προσκόλληση της μητέρας στον γιο, στην μη παραίτηση από τη ζωή του, ακόμα κι όταν έρχεται σε κοινωνία γάμου, οπότε οφείλει να εγκαταλείψει τον πατέρα αυτού και τη μητέρα και να προσκολληθεί στη γυναίκα του).

Η ελευθερία ως αντίδοτο του θανάτου

Η ιστορία που ακολουθεί είναι αληθινή και παρατίθεται ελαφρά διασκευασμένη.

"Η Μαρία έφτασε πια τα σαράντα επτά. Πέτυχε αρκετά στο επάγγελμά της, αλλά δεν κατάφερε να βρει σύζυγο. Όχι γιατί η ίδια ήταν δύσκολη ή είχε κάποιο ελάττωμα που την έκανε απωθητική. Το αντίθετο! Ήταν πολύ καλοδιάθετη και πολύ ευχάριστη και συμπαθητική. Αρκετοί νέοι την είχαν πλησιάσει με σκοπό τη σοβαρή γνωριμία και το γάμο. Κάποιους από αυτούς τους είχε και η ίδια συμπαθήσει και θέλησε να προχωρήσει τη γνωριμία τους. Όλες οι προσπάθειες και οι αποφάσεις της σκάλωναν ...στους γονείς της. Όταν τους παρουσίαζε τον ενδιαφερόμενο, έβρισκαν οπωσδήποτε κάποιο λόγο να τον απορρίψουν. Ο ένας δεν ήταν της ίδιας κοινωνικής τάξης, ο άλλος δεν ήταν πολύ συμπαθητικός, ο τρίτος ήταν υποδεέστερος στη μόρφωση, ο τέταρτος δεν είχε μαλλιά κι ο πέμπτος είχε πολύ μεγάλη μυωπία. Η Μαρία ήταν αυτό που λέμε "καλό παιδί". Δεν ήθελε να παρακούσει τους γονείς της. Ήθελε να έχει την απόλυτη συγκατάθεσή τους. Και δεν κατάφερε ποτέ να την κερδίσει για κανέναν υποψήφιο γαμπρό. Πίσω από την προσχηματική άρνηση υπήρχε μια φοβερή «αδυναμία» των γονέων της προς αυτήν, μια προσκόλληση, μια υπέρμετρη εξάρτηση. Στην πραγματικότητα οι γαμπροί απορρίπτονταν, όχι γιατί δεν άξιζαν, αλλά για να μη φύγει η Μαρία.

Τώρα η Μαρία έχει πέσει σε βαριά κατάθλιψη. Δεν βλέπει στη ζωή της κανένα καλό, μόνο τη μοναξιά και την αποτυχία της. Ωστόσο συνεχίζει να ζει με τους ηλικιωμένους πια γονείς της, που τώρα δεν ξέρουν πώς να αντιμετωπίσουν τη μελαγχολία της. Μέρα με τη μέρα βαραίνει. Εγκατέλειψε τη δουλειά της. Την απασχολεί μια σκέψη: Να βάλει τέρμα στη ζωή της. Μάλιστα έχει μηχανευτεί κι έναν τρόπο. Θα πέσει με το μικρό ΙΧ της πάνω σε μια νταλικά, ώστε να είναι αυτή το θύμα κι όχι κάποιος άλλος αναίτιος οδηγός.

Πριν τολμήσει την απονενομημένη της πράξη εκμυστηρεύεται την απόφασή της σε μια φίλη της κι εκείνη έντρομη την παίρνει μαζί της και την οδηγεί σε κάποιον φωτισμένο πνευματικό. Ο ιερέας ακούει την ιστορία

της Μαρίας και την απόφασή της. Παρόλο που ταράζεται, ζητά τη θειική φώτιση. Μετά από ολιγόλεπτη σιωπή και προσευχή της λέει:

"Σε παρακαλώ, Μαρία, μια που βρέθηκα μπροστά σου αυτή την κρίσιμη ώρα της ζωής σου, υποσχέσου μου ότι θα κάνεις ό,τι σου πω. (Η κοπέλα του δίνει το λόγο της). Ανάβαλε το σχέδιό σου. Βγάλ' το για λίγο τουλάχιστον από το μυαλό σου. Και κάνε το εξής: Σε ό,τι σου λένε οι γονείς σου θα κάνεις το αντίθετο. Μην αισθανθείς καμιά ενοχή, ακόμη κι αν ο πατέρας ή η μητέρα σου στεναχωρηθούν με την ανυπακοή σου. Δείξου ακόμη και σκληρή. Μέχρι να καταλάβουν οι γονείς σου ότι δεν μπορούν να διαφεντεύουν τη ζωή σου".

Η Μαρία απορημένη με την προτροπή του πατρός πήρε την ευχή του κι επέστρεψε στο σπίτι της αποφασισμένη να κάνει ό,τι της είπε. Στο κάτω-κάτω της φάνηκε πιο εύκολο από το να καρφωθεί στη νταλικά. Ακόμα και στις απλούστερες εντολές ή προτροπές των γονιών της αντιδρούσε αρνητικά. Στην αρχή τους είδε να παραξενεύονται, μετά να θυμώνουν και να πικραίνονται κι ύστερα να παραιτούνται από το θανάσιμο σφιχταγκάλιασμα της ζωής της. Πέρασαν τρεις εβδομάδες. Η Μαρία καταευχαριστήθηκε τη νέα της συμπεριφορά. Αρχισε να βλέπει ότι μπορούσε να πάρει μόνη της αποφάσεις. Αρχισε να κινητοποιεί τη βούληση, την κρίση, την προνοητικότητα ακόμη και το θυμό της. Αρχισε να χτυπά μέσα της ξανά ζωντανά η καρδιά της. Αισθάνθηκε πως ξεκολλάει από ένα βούρκο, πως ξεφεύγει από ένα βρόχο, πως ζει, πως θέλει να ζήσει, πως μπορεί να βάλει η ίδια κάποιον στόχο για τη δική της ζωή.

Έτρεξε μόνη της να βρει τον πατέρα ... Έβαλε μετάνοια και του φίλησε με ενθουσιασμό τα χέρια.

"Δεν με νοιάζει που δεν παντρεύτηκα, λέει. Δεν ήταν αυτό το πρόβλημά μου. Είδα καθαρά πως ήθελα να πεθάνω γιατί δεν είχα δικό μου πρόσωπο. Είχα αποποιηθεί την ελευθερία μου. Είχα αναθέσει τη ζωή μου στους γονείς μου. Είχα προ πολλού αυτοκτονήσει. Τώρα νομίζω πως αναστήθηκα..."

Η Μαρία ζει ευλογημένη, υπερδραστήρια, χαριτωμένη και σε άριστη σχέση με τους γονείς της....

Η παθητική εξάρτηση έχει τη γένεσή της στην έλλειψη αγάπης. Συνήθως τα εξαρτώμενα άτομα μεγάλωσαν χωρίς να εκπληρωθούν επαρκώς οι ανάγκες τους για τρυφερότητα, φροντίδα και στοργή κατά την παιδική τους ηλικία. Έχουν αίσθημα εσωτερικής ανασφάλειας και αυτοαμφισβητούνται και συγχρόνως αναθέτουν την ικανοποίηση των συναισθηματικών τους αναγκών στους άλλους. Πάντα περιμένουν από τους άλλους. Γι' αυτό συχνά πικραίνονται, θυμώνουν, παρεξηγούνται. Τους λείπει η αίσθηση της πληρότητας και της εσωτερικής ελευθερίας. Κι όταν απογοητευθούν από τα πρόσωπα στα οποία είχαν προσκολληθεί, όταν απορριφθούν στις σχέσεις τους, θα προχωρήσουν σε εξάρτηση

από ουσίες, αλκοόλ, ναρκωτικά κτλ. Τα παθητικά εξαρτώμενα άτομα είναι πολλές φορές και εθιστικές προσωπικότητες.

Μπορούμε λοιπόν συμπερασματικά να πούμε πως η εξάρτηση μπορεί να εμφανίζεται ως αγάπη γιατί είναι μια δύναμη που φέρνει πολύ κοντά δυο ανθρώπους, τους κάνει να προσκολλώνται ο ένας στον άλλον. Στην πραγματικότητα όμως αυτό δεν είναι αγάπη. Είναι μάλλον αντί-αγάπη. Έχει τη γένεσή της σε μιαν αποτυχία των γονέων να αγαπήσουν και διαιωνίζει αυτή την αποτυχία. Επιζητεί να παίρνει και όχι να δίνει. Καλλιεργεί τον αειπαιδισμό και όχι την ανάπτυξη. Δουλεύει για να παγιδεύει και να περιορίζει, όχι για να ελευθερώνει. Καταστρέφει αντί να δημιουργεί σχέσεις και ανθρώπους.

Κάθεξη

Είδαμε πως ένα από τα χαρακτηριστικά της εξάρτησης είναι ότι δεν έχει σχέση με την πνευματική ανάπτυξη. Οι εξαρτημένοι άνθρωποι ενδιαφέρονται για τη συντήρησή τους και για τίποτε άλλο. Επιθυμούν να είναι χορτάτοι, να ευημερούν. Δεν ανέχονται τη δυστυχία, τη μοναξιά, τον πόνο που συνεπάγεται ο αγώνας για πνευματική ανάπτυξη. Οι εξαρτημένοι άνθρωποι δεν ενδιαφέρονται ούτε για την πνευματική ανάπτυξη του άλλου, από τον οποίον εξαρτώνται. Ο άλλος φροντίζουν να υπάρχει για να τους ικανοποιεί. Η εξάρτηση είναι μία από τις συμπεριφορές που λαθεμένα ονομάζουμε αγάπη.

Θα δούμε σήμερα κι άλλες τέτοιες μορφές ψευτοαγάπης.

Συχνά μιλάμε για ανθρώπους που αγαπούν άψυχα αντικείμενα ή δραστηριότητες. Έτσι λέμε «αυτός αγαπά το χρήμα ή αυτή αγαπά την κηπουρική». Δεν θα έπρεπε να χρησιμοποιούμε τις λέξεις αγάπη, αγαπώ για τέτοιες σχέσεις. Ας βρούμε μια άλλη λέξη. Ο συγγραφέας (Σκοτ Πεκ) ονομάζει αυτή τη σχέση κάθεξη, δηλαδή βαθύ, απόλυτο δόσιμο σε κάτι. Η κάθεξη μπορεί να γίνει αφορμή πνευματικής ανάπτυξης και σ' αυτό να μοιάζει λίγο με την αγάπη, μπορεί όμως και όχι. Ένας άνθρωπος που δουλεύει εβδομήντα και ογδόντα ώρες την εβδομάδα για να συνάξει πλούτο και δύναμη ή να ασχοληθεί με ένα χόμπι του, ίσως επεκτείνει τα όριά του, τα υλικά και τα ψυχολογικά, αλλά είναι πάντοτε αυτή η επέκταση πνευματική ανάπτυξη;

Αν ο πλούτος, η δόξα, το χόμπι είναι αυτοσκοπός τότε δεν υπάρχει πνευματική ανάπτυξη.

Παράδειγμα: Ο ηλικιωμένος που έχει ένα κτήμα κι όλος του ο καϋμός και η σωματική αντοχή καταναλώνονται στο να σκάβει και να ποτίζει και να καλλιεργεί τα λαχανικά του για να γεμίζει το χρόνο του και να αυτοδικαιώνεται, δεν προετοιμάζεται για την αναχώρησή του από τον κόσμο αυτό, δεν αναπτύσσεται πνευματικά. Ο ίδιος ηλικιωμένος μπορεί να σκάβει και να λείει εσωτερικά την ευχή ή να δοξολογεί το Θεό για τα αγαθά που του δίνει ή να κάνει τη συγκομιδή των καρπών και να τους προσφέρει φιλόανθρωπα σε όσους έχουν ανάγκη. Αμέσως η απασχόληση

γίνεται και πνευματική ανάπτυξη. Επίσης μπορεί ο αγώνας για πλουτισμό να είναι άκρατη φιλοχρηματία και πλεονεξία, αρρώστια δηλαδή της ψυχής, ή αντίθετα να αποσκοπεί σε πράξη αγάπης είτε προς τα παιδιά μας είτε προς κάποιον τρίτο.

Πάντως δεν μπορούμε να μιλάμε για αγάπη όταν δεν απευθυνόμαστε σε πρόσωπα, αλλά σε μια ιδέα ή σε αντικείμενα.

Ας δούμε λίγο και τη σχέση μας με τα οικιακά ζώα. Και σ' αυτή την περίπτωση λέμε πως «Αγαπάμε π.χ. το σκυλάκι μας» γιατί μας προκαλεί αισθήματα τρυφερότητας και στοργικής συμπεριφοράς. Αλλά ας δούμε πιο καλά τη σχέση μας με τα ζώα. Κατ' αρχήν η επικοινωνία μας μαζί τους είναι πολύ-πολύ περιορισμένη και επιπλέον τα εκπαιδεύουμε στο να μας υπακούν απόλυτα και να ζουν σε εξάρτηση μαζί μας. Εκτιμούμε ιδιαίτερα την αφοσίωσή τους και ποτέ την ανεξαρτησία τους. Κανένας δεν θα αγαπούσε ένα ζώο που θα διαμαρτύρονταν ή θα ήταν ανυπάκουο ή θα μας απέκρουε.

Θα μπορούσε αυτό να γίνεται σε ανθρώπους και να θεωρείται αγάπη;

Κι όμως συμβαίνει με πολλές μητέρες οι οποίες όσο ασχολούνται με τα βρέφη τους είναι αφάνταστα τρυφερές, ολοκληρωτικά αφοσιωμένες στην περιποίησή τους. Όταν όμως τα βρέφη μεγαλώσουν και γίνουν τα φοβερά «δύο» κι αρχίσουν να προβάλλουν «αιτήματα» ανεξαρτησίας, να πεισμώνουν, να υψώνουν ίδιο θέλημα κτλ. τότε σταματά η αγάπη της μητέρας, η οποία ήθελε ένα πειθήνιο παιχνιδάκι, ένα αγαπημένο ζωάκι να το πλένει, να το ταΐζει, να το ντύνει, να το καμαρώνει, να το επιδεικνύει. Συνήθως αυτή η μητέρα θα επιδιώξει να μείνει πάλι έγκυος για να έχει μια ακόμη ευκαιρία να φροντίσει κατ' αυτόν τον τρόπο ένα άβουλο βρέφος, ενώ το μεγαλύτερο παιδάκι θα μεγαλώσει με φροντίδα μεν ως προς τις υλικές του ανάγκες, χωρίς όμως βαθιά αγάπη που θα το στηρίξει και θα το βοηθήσει να ανελιχθεί πνευματικά.

Η αγάπη των βρεφών που την παρομοιάσαμε με την αγάπη προς τα οικογενειακά ζώα, όπως και η αγάπη των εξαρτημένων συζύγων που εξετάσαμε στο προηγούμενο θέμα, είναι ένας ενστικιατικός τρόπος συμπεριφοράς στον οποίον ταιριάζει πιο πολύ ο όρος «μητρικό ένστικτο» ή γενικότερα «γονικό ένστικτο». Δεν πρόκειται για αυθεντική μορφή αγάπης, δεν είναι πράξη βούλησης και επιλογής. Προωθεί την επιβίωση του είδους, αλλά δεν κατευθύνεται προς την πνευματική ανάπτυξη. Είναι ίσως κοντά στην αγάπη, είναι ένα άπλωμα του εαυτού προς τους άλλους, μια απαρχή διαπροσωπικών σχέσεων και δεσμών, αλλά απαιτούνται ακόμη πολλά για να αναπτυχθεί μια υγιής σχέση αγάπης.

Η αυτοθυσία

Η πιο αυθόρμητη απάντηση στο ερώτημα «Τι έρχεται στο νου μας, όταν ακούμε τη λέξη αγάπη;», περιέχει τη λέξη αυτοθυσία, την έννοια αυτοθυσία. Τι θα πει όμως αυτοθυσία; Είναι πάντοτε αγάπη η αυτοθυσία;

Αυτοθυσία σημαίνει θυσία του εαυτού, θυσία της ζωής, της σωματικής ακεραιότητας, αλλά και του ίδιου θελήματος, των ιδίων σκοπών και σχεδίων, προφανώς χάριν κάποιου άλλου προσώπου ή κάποιου ιδανικού ή κάποιου ιερού σκοπού. Συχνά μιλάμε για πράξεις αυτοθυσίας σε ώρες μάχης και πολέμου ή σε καταστάσεις εκτάκτου ανάγκης οπότε βλέπουμε να αγωνίζονται κάποιοι με αυτοθυσία για να διασώσουν τις ζωές κάποιων άλλων. Αρκετά συχνά επίσης η μητρική αγάπη θεωρείται ότι εμπεριέχει αυτοθυσιαστικά στοιχεία.

Ωστόσο πρέπει να «βασανίσουμε» κάπως αυτά τα στοιχεία και να τα περάσουμε από το «κόσκινο» του ορισμού της αγάπης. Κυρίως πρέπει να βάλουμε την χαρακτηριζόμενη ως αυτοθυσία πράξη δίπλα στη λέξη βούληση και στη φράση με σκοπό την πνευματική ανάπτυξη. Πολλές πράξεις δεν εμπεριέχουν βούληση, δηλαδή καθαρή σκέψη, θέληση, απόφαση, προσανατολισμένη ενέργεια. Πράξεις αυτοθυσίας μπορεί να κρύβουν θρησκευτικό ή εθνικιστικό φανατισμό που δεν έχει καμιά απολύτως σχέση με την αγάπη. Πολλοί διασώστες σε περιπτώσεις ειδικών αποστολών είναι ιδιαίτερα ριψοκίνδυνοι άνδρες που διακατέχονται από ισχυρή επιθυμία περιπέτειας και δράσης και βρίσκουν τον εαυτό τους όταν εκτίθενται σε ταλαιπωρία και κινδύνους. Αυτό φυσικά δεν αποκλείει κίνητρα ευγενή και αισθήματα αγάπης, τα οποία θα δούμε παρακάτω, αν είναι όντως αγάπη.

Στη μητέρα λειτουργεί συχνά το ένστικτο, δηλαδή παρορμητική καθαρὰ συμπεριφορά που αποκλείει εντελώς τη βούληση. Πολλές φορές το ένστικτο αποδεικνύεται σωτήριο, αλλά επίσης πολλές φορές είναι τόσο υπερβολικό και «διεστραμμένο» που προκαλεί αρνητικά αποτελέσματα. Πολλές μητέρες κινούμενες ενστικτωδώς ή χαρίζονται υπερβολικά στα παιδιά τους ή τα προστατεύουν υπερβολικά και όχι μόνο δεν τα βοηθούν να αναπτυχθούν πνευματικά, αλλά τα καθιστούν μικρούς τυράννους ή ανίκανα να αυτονομηθούν. Μάλιστα με την δήθεν αυτοθυσία ξεκινάει ο εξής φαύλος κύκλος: Η μητέρα (συνήθως η μητέρα, αλλά μπορεί αυτό να ισχύει και για κάποιους πατέρες) θυσιάζει τον ύπνο της ή την ανάπαυσή της ή το πρόγραμμά της για να βοηθήσει το παιδί της. Εκείνο βασίζεται στη βοήθεια της μητέρας, επαναπαύεται, δηλαδή το ίδιο μειώνει την προσπάθειά του, κατά κάποιον τρόπο εκμεταλλεζόμενο την προσφορά της μητέρας του και ζητά επανάληψη ή και αύξηση της δικής της προσφοράς και θυσίας. Η μητέρα συνεχίζει να προσφέρεται και βέβαια αυτό το θεωρεί αγάπη και αυτοθυσία. Το παιδί μειώνει τη δική του επιβεβλημένη προσπάθεια και συνεχώς αυξάνει τις απαιτήσεις θεωρώντας την μητέρα υποχρεωμένη να προσφέρεται και να δαπανάται κτλ. Κάποια στιγμή η μητέρα πολύ κουρασμένη θ' αρχίσει να παραπονιέται γιατί η προσφορά της δεν βρίσκει ανταπόκριση και δικαίωση. Θα έχει απέναντί της όμως ανίκανα ή αυθάδικα και απαιτητικά παιδιά, τα οποία δυστυχώς η ίδια έφερε σ' αυτήν την κατάσταση.

Πολλές φορές η «αυτοθυσιαστική» προσφορά κάποιου κρύβει αδυναμία του να βάλει όρια στις απαιτήσεις των άλλων ή επιθυμία του να κρατά σε εξάρτηση κάποιους άλλους. Στην πρώτη κατηγορία ανήκουν οι άνθρωποι που δεν μπορούν να πουν «όχι» σε κανέναν και φορτώνονται υποχρεώσεις και αποστολές και ευθύνες άλλων. Σίγουρα κουράζονται πολύ, υπερβαίνουν τις σωματικές και ψυχικές τους δυνάμεις κι αυτό είναι μια αυτοθυσιαστική κίνηση, αλλά αν οι άλλοι βολεύονται και επαναπαύονται και υπολειτουργούν, δεν ωφελούνται πνευματικά, άρα δεν δέχονται αγάπη, αλλά παραχαίδεμα που μάλλον τους βλάπτει. Στη δεύτερη περίπτωση ανήκουν αυτοί που δεν θέλουν να χάσουν την «αγάπη» κάποιων προσώπων και πιστεύουν πως αν καλλιεργήσουν την εξάρτησή τους θα τα κρατήσουν κοντά τους, όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο. Αυτά τα πρόσωπα μπορεί να κάνουν κυριολεκτικά τα πάντα, δηλαδή να αυτοπροσφερθούν ολοκληρωτικά, για να «νηπιοποιήσουν» τα πρόσωπα που θέλουν να κρατήσουν εξαρτημένα.

Παράδειγμα: Το αναφέρει ο συγγραφέας Σκοτ Πεκ: «Με επισκέφθηκε για να με συμβουλευθεί ένας καθηγητής. Ήλθε απρόθυμα, αλλά σχεδόν αναγκαστικά γιατί η γυναίκα του υπέφερε από χρόνια κατάθλιψη και οι δυο γιοι του παράτησαν το πανεπιστήμιο, κλείστηκαν στο σπίτι και βρίσκονταν υπό ψυχιατρική παρακολούθηση. Παρά το γεγονός ότι όλη η οικογένεια ήταν «άρρωστη» αυτός στην αρχή αδυνατούσε να αντιληφθεί ότι ίσως η δική του συμπεριφορά είχε προκαλέσει αυτή την νοσήρή κατάσταση. «Κάνω ό,τι μπορώ για να τους φροντίσω όλους, για να καλύψω τις ανάγκες τους, για να προλάβω τις επιθυμίες τους. Δεν υπάρχει στιγμή να μην τους νοιάζομαι» μου είπε στην πρώτη συνεδρία. Καθώς αρχίσαμε να συζητούμε και να ξεδιπλώνει τις λεπτομέρειες της ζωής και των ενεργειών του, αποκαλύφθηκε πως αυτός ο άνθρωπος κυριολεκτικά τσακίζόταν για να εξυπηρετήσει τις ανάγκες της γυναίκας του και των παιδιών του εις βάρος της ξεκούρασής του, εις βάρος του δικού του προγράμματος, εις βάρος και της οικονομικής του κατάστασης. Είχε αγοράσει καινούργια αυτοκίνητα στα παιδιά του και τους πλήρωνε τα καύσιμα και τις ασφάλειές τους, παρόλο που στη συζήτηση φαινόταν πως καταλάβαινε την ανάγκη να αναλάβουν εκείνα περισσότερες ευθύνες. Πηγαινόεφερε τη γυναίκα του, όποτε εκείνη το επιθυμούσε, στην πόλη για ψώνια ή για ψυχαγωγία και είχε αναλάβει και το μεγαλύτερο μέρος των οικιακών εργασιών, όλα τα ψώνια του σπιτιού και όλες τις γραφειοκρατικές υποχρεώσεις. Χωρίς να διαμαρτύρεται ποτέ στα παιδιά ή στη γυναίκα του συγκάλυπτε όλες τις αδυναμίες τους κι έτρεχε για να προλάβει όλες τις ανάγκες τους. «Δεν κουράζεσαι να διαθέτεις τόσο χρόνο και ενέργεια για να υπηρετείς ώριμους ανθρώπους;» τον ρώτησα. «Φυσικά», μου απάντησε, «αλλά τους αγαπώ υπερβολικά. Δεν θέλω να τους λείψει τίποτα. Μπορεί να μην είμαι σπουδαίος άνθρωπος, αλλά τουλάχιστον αγαπώ και νοιάζομαι την οικογένειά μου». Μιλούσε για τη γυναίκα του και τα παιδιά του σαν να ήταν νήπια με υποκοριστικά και υπερβολικά τρυφερούς χαρακτηρισμούς.

Ο ίδιος ήταν γιος ενός λαμπρού επιστήμονα που όμως είχε φερθεί ως πολύ άστοργος πατέρας. Πληγωμένος από την εγκατάλειψη του πατέρα του ως έφηβος είχε ορκιστεί να γίνει όσο το δυνατόν διαφορετικός από εκείνον, να γίνει τόσο στοργικός και πονετικός πατέρας, όσο άκαρδος και αδιάφορος είχε εκείνος δειχθεί.

Όστόσο αυτό που έπρεπε να καταλάβει ήταν ότι το να αγαπάς είναι μια σύνθετη διεργασία που απαιτούσε τη συμμετοχή όλου του είναι του, του νου και της καρδιάς του. Έπρεπε να μάθει ότι το να μη δίνει κάτι, όταν το απαιτούσε η στιγμή, ήταν πιο συμπονετικό από το να το προσφέρει ευκαιρώς-ακαιρώς και ότι με το να ενθαρρύνει την ανεξαρτησία έδειχνε μεγαλύτερη αγάπη από το να φροντίζει ανθρώπους που κανονικά θα έπρεπε να φροντίζουν μόνοι τους επαρκώς τους εαυτούς των. Ακόμα έπρεπε να μάθει ότι το να εκφράζει τις δικές του ανάγκες, το δικό του θυμό και τη δυσαρέσκειά του, αλλά και τις προσδοκίες του ήταν απόλυτα αναγκαίο για την ψυχική υγεία της οικογένειάς του. Η αυτοθυσιαστική του συμπεριφορά κατέστρεφε όλους τους αγαπημένους του.

Αφού κατάλαβε αυτά τα πολύ στοιχειώδη έπρεπε να βρει και το κουράγιο να αλλάξει. Απαιτείται μεγάλη εσωτερική δύναμη για να αλλάξουμε ακόμα κι αν καταλαβαίνουμε τα σφάλματά μας. Η συνήθεια είναι ο πιο μεγάλος αντίπαλος, αλλά και το βόλεμα των άλλων στην μέχρι τώρα συμπεριφορά μας. Κάθε ξεβόλεμα προκαλεί αντίδραση. Ο καθηγητής μας λοιπόν αγωνίστηκε και κατάφερε ν' αλλάξει. Έβαλε κανόνες, όπως να πληρώνουν οι γιοι τα καύσιμα και τις ασφάλειες των αυτοκινήτων. Στην αρχή ξαφνιάστηκαν και αντέδρασαν με φωνές και θυμό, αλλά ο καθηγητής έμεινε ανένδοτος παρά την δυνατή παρόρμησή του να τους βοηθήσει και πάλι. Η επίμονη άρνησή του τους ανάγκασε να κινητοποιηθούν, να αναζητήσουν εργασία. Γρήγορα ξέφυγαν από την αδράνειά τους, το κλεισμό τους στο σπίτι και την επαπειλούμενη ψυχοπάθεια. Επέστρεψαν και στο πανεπιστήμιο και κατάφεραν να τελειώσουν τις σπουδές τους. Η γυναίκα του επίσης άρχισε να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και να χαίρεται με τη δημιουργικότητα και αυτονομία της. Μπήκαν τα όρια και η οικογένεια γρήγορα βρήκε υγιή και ευχάριστο τρόπο συνεργασίας και συσχετισμού».

Να λοιπόν που μια εκ πρώτης όψεως αυτοθυσιαστική συμπεριφορά δεν κρύβει αγάπη, αλλά αδυναμία και διάθεση να συντηρηθεί η εξάρτηση. Στη συγκεκριμένη περίπτωση πίσω από την αυτοθυσία του καθηγητή κρυβόταν άριστα, τόσο που δεν μπορούσε να το αντιληφθεί ούτε ο ίδιος, η ανάγκη του να δείξει αγάπη για να δικαιώσει την εφηβική του απόφαση να γίνει εντελώς διαφορετικός από τον πατέρα του. Όσο περισσότερο δινόταν τόσο δικαιωνόταν.

Συνήθως πίσω από ένα υπερβολικό δόσιμο κρύβεται πολύ καλά μια υστεροβουλία. Προσφέρουμε κάτι καθ' υπερβολήν γιατί επιλέξαμε να το προσφέρουμε, γιατί κατά κάποιον τρόπο αυτό ικανοποιεί μια βαθύτερη ανάγκη μας. Λυδία λίθος για να καταλάβουμε αν αυτό που προ-

σφέρουμε έχει μοναδικό κίνητρο την αγάπη και όχι μια καλά κρυμμένη ιδιοτέλεια είναι η αντίδρασή μας σε περίπτωση αμφισβήτησής της προσφοράς μας. Αν υπάρξει θυμός ή παράπονο φανερό ή κρυφό, δεν πρόκειται για αγάπη, αλλά για αυτοδικαίωση. Πολύ συχνά οι γονείς προσφέρουν άπειρα αγαθά και υπηρεσίες στα παιδιά τους, αλλά μ' έναν τρόπο που είναι σαν να τους λένε: «Πρέπει να είστε ευγνώμονες για όσα έχουμε κάνει για σας». Εδώ υπάρχει εγωισμός και ιδιοτέλεια και πόθος δικαίωσης. Όταν αγαπάμε αληθινά, το κάνουμε επειδή θέλουμε να αγαπάμε και δεν περιμένουμε αναγνώριση ή ανταπόδοση. Δεν μπαίνουμε καν στην διαδικασία της αμοιβαιότητας. Δεν μεταβάλλουμε τη συμπεριφορά μας αν το άλλο πρόσωπο της σχέσης μας είναι αγνώμον ή σκληρό ή αδιάφορο. Η αληθινή αγάπη είναι μια αυτοανανεωτική δραστηριότητα. Μας μεγαλώνει και μας γεμίζει, προεκτεινόμαστε, δεν εκδαπανόμαστε.

Επειδή ούτε στον εαυτό μας δεν είναι εύκολο να διακρίνουμε την αγάπη από την μη αγάπη πρέπει συχνά να αυτοκρινομαστε με εντιμότητα. Κι αν δεν μπορούμε να το κάνουμε μόνοι, ας ζητούμε βοήθεια από πρόσωπα που δεν θα χαϊδέψουν τ' αυτιά μας, αλλά θα μας μιλήσουν με ειλικρίνεια -έστω και κοφτερά, οδυνηρά.

Η αγάπη δεν είναι συναίσθημα

Πάρα πολύ συχνά συγχέουμε το συναίσθημα της αγάπης με την αληθινή αγάπη. Πολλοί άνθρωποι που έχουν συναισθήματα αγάπης, ενεργώντας ανταποκρινόμενοι προς αυτά τα συναισθήματα μπορεί να προβαίνουν σε πράξεις καταστροφικές ή άστοργες. (Σκοτώνει κάποιος από αγάπη). Από το άλλο μέρος κάποιος που αγαπά αληθινά θα αναλάβει μια στοργική και εποικοδομητική δράση υπέρ του προσώπου που αγαπά, ακόμα κι αν δεν αισθάνεται αυτό που λέμε συμπάθεια, «αγάπη» γι' αυτό το πρόσωπο. Θα καταλάβουμε τη διαφορά, αν κρατήσουμε από τον ορισμό της αγάπης τη λέξη βούληση. Η αγάπη δεν είναι συναίσθημα, είναι βούληση και χρειάζεται λογική και απόφαση και έμπρακτες εκδηλώσεις. Το πρόσωπο που αγαπά, αγαπά επειδή είναι αποφασισμένο και μάλιστα κατά κάποιον τρόπο δεσμευμένο στην απόφασή του.

Παράδειγματα: Πρώτο: Μια μητέρα έχει δυο παιδιά. Το ένα είναι πολύ ευάριστο, όμορφο, χαριτωμένο και ευάγωγο. Το άλλο είναι ανάποδο, προβληματικό στη συμπεριφορά και αρκετά αντιπαθές στην όψη. Η αγάπη ως βούληση της μητέρας θεωρείται δεδομένη απέναντι και στα δυο παιδιά. Η αγάπη ως συναίσθημα πιθανόν να υπάρχει εντονότερη απέναντι στο πρώτο το πιο συμπαθές παιδί. Το δεύτερο φυσιολογικά προκαλεί αντιπάθεια, αλλά η μητέρα δεν επηρεάζεται από το συναίσθημά της. Λειτουργεί και έναντι αυτού του παιδιού με βούληση αγάπης, αγωνίζεται δηλαδή εξίσου για την πνευματική του πρόοδο.

Δεύτερο: Είναι κάποια παντρεμένη, έχει δεσμευθεί με δική της επιλογή να ζήσει όλη της τη ζωή δίπλα στον άντρα της, τον οποίον αγαπά, επιθυμεί δηλαδή επεκτείνοντας τα όριά της να βοηθήσει κι εκείνον και τον εαυτό της στην πνευματική ολοκλήρωσή τους. Μπορεί σε κάποια στιγμή της ζωής της να βρεθεί δίπλα της κάποιος τρίτος για τον οποίο να νιώσει αίσθημα αγάπης, αλλά επειδή θα ήταν καταστροφικό για το γάμο της να φτιάξει κάποιον δεσμό μαζί του, θα πει εσωτερικά «αισθάνομαι να σ' αγαπώ, αλλά δεν θέλω να προχωρήσω».

Τα συναισθήματα αγάπης μπορεί να είναι απεριόριστα, αλλά η ικανότητά μου να αγαπώ έμπρακτα είναι περιορισμένη. Επομένως πρέπει να διαλέξω το πρόσωπο πάνω στο οποίο θα εστιάσω την ικανότητά μου ν' αγαπώ. Αληθινή αγάπη δεν είναι ένα συναίσθημα που καταργεί τη σκέψη και τη λογική μας, αλλά μια δεσμευτική, μυαλωμένη απόφαση.

Η κοινή τάση να συγχέεται η αγάπη με τα αισθήματα αγάπης προκαλεί αυταπάτες. Είναι εύκολο να βρίσκεις στοιχεία αγάπης στα αισθήματά σου, αντίθετα είναι δύσκολο και συχνά γίνεται οδυνηρό να ενεργείς με αγάπη.

«Αγάπη λοιπόν είναι ό,τι κάνει η αγάπη κι όχι ό,τι αισθάνεται ή ό,τι σχεδιάζει».

Γράφει ο Ντοστογιέφσκι στο βιβλίο του «Αδελφοί Καραμαζώφ» πως μια αρχόντισσα πήγε στον στάρετς Ζωσιμά και του είπε: «Όλους τους ανθρώπους τους αγαπώ, αλλά δεν μπορώ να αγαπήσω την υπηρέτριά μου». Κι ο στάρετς της απάντησε: «Κανέναν δεν αγαπάς!». Η αγάπη δεν είναι ποτέ αόριστη και νεφελώδης.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΑΓΑΠΗ

Το έργο της προσοχής

Αναφερθήκαμε στην εισαγωγή στον ορισμό της αγάπης. Αγάπη είναι η θέληση κάποιου να επεκτείνει τα όριά του με σκοπό την πνευματική ανάπτυξη τη δική του ή και κάποιου άλλου. Αυτή η επέκταση δεν γίνεται μαγικά ή χωρίς κόπο. Αυτή η επέκταση είναι μια κοπιώδης προσπάθεια. Κάθε φορά που υπερβαίνουμε τον εαυτό μας, για να κάνουμε έστω κι ένα βήμα περισσότερο από όσο είχαμε μάθει ή είχαμε προσχεδιάσει να κάνουμε, το κάνουμε ξεπερνώντας την οκνηρία μας ή το φόβο μας. Η κίνηση πέρα από την οκνηρία μας είναι εργασία, ενώ η κίνηση πέρα από το φόβο μας είναι θάρρος. Μπορούμε λοιπόν να πούμε πως η αγάπη είναι μια μορφή εργασίας ή μια μορφή θάρρους, εφόσον βέβαια συνυπάρχει και ο σκοπός που είναι η πνευματική ανάπτυξη.

Η κύρια μορφή που παίρνει το έργο της αγάπης είναι η προσοχή. Όταν αγαπάμε κάποιον του προσφέρουμε την προσοχή μας. Όταν αγαπάμε τον εαυτό μας, προσέχουμε τον εαυτό μας. Η προσοχή είναι ένα μεγάλο ζόρισμα του εαυτού μας. Η προσοχή είναι μέριμνα και κόπος.

Ο πιο συνηθισμένος αλλά και ο σπουδαιότερος τρόπος άσκησης της προσοχής μας γίνεται με την ακρόαση. Ξοδεύουμε πολύ χρόνο ακούγοντας. Αλλά κατά κανόνα δεν ακούμε σωστά, μάλλον δεν ακούμε επαρκώς. Η σωστή ακρόαση είναι άσκηση προσοχής και είναι αρκετά σκληρή εργασία. Συνεπάγεται όμως πάντα μια μικρή ή μεγάλη επέκταση του νου ή της καρδιάς μας. Ας φέρουμε στο νου μας από τα μαθητικά ή τα φοιτητικά μας χρόνια φορές που επειδή μας ενδιέφερε ιδιαίτερα κάποιο μάθημα ή κάποια παράδοση προσέξαμε με μεγάλη ένταση. Αυτή η προσοχή ήταν κοπιαστική αλλά συγχρόνως γέμισε την ψυχή μας ικανοποίηση και χαρά. Δώσαμε προσοχή, κερδίσαμε γνώση, επεκτείναμε τα όριά μας.

Από αυτό το παράδειγμα του μαθητή ή φοιτητή-ακροατή ας προχωρήσουμε στην πιο συνηθισμένη ευκαιρία ακρόασης, της ακρόασης ενός γονιού. Ξέρουμε να ακούμε τα παιδιά μας; Τα ακούμε σωστά; Τα ακούμε ανάλογα με την ηλικία τους; Ο τρόπος να ακούς ένα παιδί διαφέρει από ηλικία σε ηλικία. Προς το παρόν ας πάρουμε για παράδειγμα ακρόασης ένα εξάχρονο παιδί της Α' δημοτικού. Αν του δοθεί η ευκαιρία ένα παιδί αυτής της ηλικίας θα μιλάει ακατάπανστα. Πώς μπορούν οι γονείς να αντιμετωπίσουν αυτή τη φλυαρία; Κάποιοι γονείς μπορεί κουρασμένοι να πουν «Κλείσε επιτέλους το στόμα σου!» και να επιβάλουν σιωπή. Δεύτερος τρόπος είναι να επιτρέπεις τη φλυαρία, αλλά απλά να ακούς τον ήχο, το θόρυβο. Δηλαδή το παιδί θα μιλάει στον αέρα. Τρίτος τρόπος είναι να κάνεις πως ακούς, συνεχίζοντας όσο μπορείς καλύτερα αυτό που ήδη κάνεις και προσπαθώντας να διατηρήσεις τον ειρμό των σκέψεών σου και τότε-τότε να φαίνεται ότι δίνεις προσοχή με κάποιο αφηρημένο και γενικόλογο σχόλιο. Ένας τέταρτος τρόπος είναι να ακούς,

επιλεκτικά, μια εξαιρετικά έξυπνη μορφή προσποιητής ακρόασης, με την οποία οι γονείς μπορεί να τεντώνουν τ' αυτιά τους αν το παιδί φαίνεται να λέει κάτι σημαντικό, ελπίζοντας να ξεχωρίσουν το στάρι από το άχυρο με τη μικρότερη δυνατή προσπάθεια και απώλεια. Σίγουρα πάντως θα παραμένει αρκετή ποσότητα άχυρου και θα ξεφεύγει αρκετό στάρι. Ο πέμπτος τρόπος βέβαια είναι να προσέχει ο γονιός κάθε πρόταση και λέξη του παιδιού, να ζυγίζει τα λόγια του, να δίνει τις πρέπουσες απαντήσεις. Αυτός ο τρόπος σίγουρα είναι κοπιαστικός.

Σίγουρα θα νομίζετε ότι πρέπει μ' αυτόν τον τελευταίο υπερπαιτητικό τρόπο να ακούμε τα παιδιά μας. Όχι ακριβώς. Στην περίπτωση αυτή ο γονιός θα πρέπει να περνάει πολλές ώρες της ημέρας μη κάνοντας οτιδήποτε άλλο, παρά μονάχα ακούγοντας το εξάχρονο παιδί του. Κι αυτό θα ήταν και πολύ βαρετό και πολύ ασύμφορο, γιατί πάρα πολλές αναγκαίες εργασίες θα έπρεπε να μένουν πίσω. Χρειάζεται μια ισορροπημένη χρήση και των πέντε τρόπων. Κάποτε πρέπει να πούμε στα παιδιά μας να κλείσουν το στόμα τους. Είναι κι αυτό μια εξαιρετική άσκηση πειθαρχίας. Έτσι θα μάθουν να είναι συγκρατημένα και την ώρα του μαθήματος ή την ώρα της κοινής ησυχίας. Θα μάθουν επίσης να σέβονται την κούραση ή τον πονοκέφαλο της μαμάς ή του πατέρα. Ας επιβάλουμε λοιπόν κάποιες φορές την σιωπή ως άσκηση εγκράτειας και πειθαρχίας. Κάποιες φορές επίσης τα παιδιά απλά αρέσκονται να μιλούν κι ας είναι και στον αέρα. Είναι σαν να μιλούν στον εαυτό τους. Μπορεί ο γονιός να είναι αδιάφορος ακροατής και να προσέχει μόνο αν κάποια στιγμή το πιτσιρίκι του απευθύνει πιο έντονα και απαιτητικά κάποια ερώτηση. Κάποιες φορές όμως, τις οποίες ο γονιός με τη διάκρισή του θα συλλάβει, θα πρέπει να ακούσει με πολλή συγκέντρωση και προσοχή αφήνοντας κατά μέρος ό,τι άλλο κάνει.

Αυτή η ακρόαση απαιτεί μεγάλη αυτοσυγκέντρωση. Παρατάμε όλες τις άλλες δουλειές μας. Δεν λέμε «Λέγε, σε ακούω», ενώ πλένουμε πιάτα ή καθαρίζουμε πατάτες. Κοιτάμε στα μάτια τον συνομιλητή μας, ίσως ερχόμαστε και σε κάποιον είδους σωματική επαφή, του πιάνουμε τα χέρια ή το τραβάμε κοντά μας έτσι που τα μάτια μας να είναι σε μια οριζόντια ευθεία ώστε να μη μας βλέπει μπροστά του σε θέση ισχύος και υπεροχής, αλλά δίπλα του ως επί ίσοις όροις συνομιλητή, και περιμένουμε να ξεδιπλώσει αυτό που έχει να μας πει, ακόμα κι αν κομπιάζει ή δεν μπορεί να εκφραστεί καλά ή μπερδεύει τα λόγια του, πράγμα πολύ πιθανό για ένα μικρό παιδί. Το βοηθάμε μάλιστα να εκφραστεί, του δίνουμε λέξεις και επιχειρήματα. Αυτή η ακρόαση είναι εργασία και μάλιστα κοπιαστική. Είναι έργο αγάπης. Είναι απόδειξη εκτίμησης και αναγνώρισης.

Αλλά γιατί να μπει ο γονιός σ' αυτή την κοπιαστική διαδικασία της προσεχτικής ακρόασης; Γιατί να μη μένει σε μια επιπόλαιη ακρόαση; Υπάρχουν πολλοί ωφέλιμοι λόγοι για τους οποίους αξίζει να ακούμε προσεχτικά ένα παιδί, ας είναι και εξάχρονο. Πρώτον, τα μικρά παιδιά

όταν γίνονται ακουστά με προσοχή, αισθάνονται υπολογίσιμα άρα αποκτούν αυτοπεποίθηση, άρα θα αγωνιστούν συνειδητά να πετύχουν τους στόχους τους. Δεύτερον, μέσα από τα αυθόρμητα λόγια του μικρού παιδιού, το οποίο δεν ξέρει να προσποιείται και να υποκρίνεται, θα ειπωθούν αλήθειες που ο γονιός που έχει αυτιά και μυαλό ανοιχτά ιδιαίτερα θα εκτιμήσει. Ο γονιός που ξέρει να ακούει το παιδί του, βγαίνει απίστευτα κερδισμένος σε αυτογνωσία. Τρίτον, ο γονιός που ακούει προσεχτικά καταλαβαίνει, συνειδητοποιεί πού βρίσκεται το παιδί του, τι το απασχολεί, τι και πώς πρέπει να του μιλήσει για θέματα σοβαρά. Τέλος, ακούγοντας σωστά ο γονιός διδάσκει στο παιδί του, του μαθαίνει πώς να ακούει κι αυτό με προσοχή τον συνομιλητή του. Κι αυτό δεν είναι λίγο. Οι ανθρώπινες σχέσεις πάσχουν απόφρονη γιατί δεν ακούμε τον άλλον. Συνήθως ακούμε μόνο τα δικά μας λόγια. Την ώρα που ο άλλος μιλά, χτίζουμε τα δικά μας επιχειρήματα, ορθώνουμε πύργους αντίρρησης, αντί να μπαίνουμε στη σκέψη, στη θεώρηση, στη θέση του άλλου και να προσπαθούμε να κατανοήσουμε τι μας λέει, τι θέλει, τι τον απασχολεί, τι τον χαροποιεί, τι τον πονάει. Είναι πολύτιμη η γνώση της ακρόασης. Είναι μάθημα ζωής και το οφείλουμε στα παιδιά μας.

Όσο η ηλικία των παιδιών μας μεγαλώνει, μικραίνει ο συνολικός χρόνος ακρόασης, αλλά αυξάνεται μέσα σ' αυτόν ο χρόνος της πολύ συγκεντρωμένης ακρόασης. Ο έφηβος είναι αρκετά κλειστός συνήθως. Δεν φλυαρεί στον αέρα. Αλλά, όταν μιλά, θέλει την απόλυτη προσοχή μας και την αντιμετώπισή του με κατανόηση και υπομονή και μια υπέρβαση των προσωπικών μας παραδεδομένων πεποιθήσεων και παγιωμένων σκέψεων. Η αδιαφορία ή ο δισταγμός μας στο να ακούσουμε με προσοχή έναν έφηβο μπορεί να του προκαλέσει αίσθημα απόρριψης και να τον οδηγήσει σε μεγάλη εσωστρέφεια.

Ο συγγραφέας μας διηγείται το εξής περιστατικό: «Ένας τριαντάχρονος ταλαντούχος επιστήμονας που ακολουθούσε θεραπεία για αισθήματα άγχους τα οποία συνδύαζονταν με πολύ χαμηλή αυτοεκτίμηση θυμόταν ξανά και ξανά και ανέφερε πώς οι γονείς του οι οποίοι ήταν διακεκριμένοι επιστήμονες έδειχναν απροθυμία να ακούσουν αυτό που ήθελε να τους πει ή θεωρούσαν ανάξια λόγου αυτά που τους έλεγε. Η πιο ζωνρή και οδυνηρή του ανάμνηση ήταν στα είκοσι δύο του χρόνια, όταν έγραψε τη φοιτητική του διατριβή -η οποία συζητήθηκε πολύ στη σχολή του γιατί ήταν προκλητική και αμφιλεγόμενη, αλλά του χάρισε μια τιμητική διάκριση- και την άφησε στο κομοδίνο των γονιών του να την μελετήσουν. Επί ένα χρόνο η διατριβή περίμενε στην ίδια θέση και ούτε ο ένας ούτε ο άλλος γονιός άδειασαν από τις δικές τους υποχρεώσεις για να της ρίξουν έστω και μια ματιά, παρότι δήλωναν γοητευμένοι από την ευφυΐα και τις διακρίσεις του παιδιού τους. Αυτή η αδιαφορία καταγράφηκε στην ψυχή του νέου ως αδιαφορία και απόρριψη και την κουβαλούσε ως αρνητική και μειονεκτική διάθεση δέκα χρόνια αργότερα και την ανέφερε επανειλημμένως όταν μπήκε στη διαδικασία της ψυχοθεραπείας».

Η αληθινή ακρόαση είναι πάντοτε μια εκδήλωση αγάπης. Αλλά δεν αρκεί μόνο να αφιερώσεις χρόνο και συγκεντρωμένη προσοχή. Πρέπει να παραιτηθείς από το προσωπικό σου φορτίο, να παραμερίσεις προκαταλήψεις και παγιωμένα πλαίσια αναφοράς, να αφήσεις στην άκρη τα δικά σου γνωστικά μέσα και να παραλάβεις αυτά του συνομιλητή σου. Έτσι επεκτείνεις τα όρια σου και χωράει δίπλα σου ο συνομιλητής σου, ο οποίος αισθάνεται ασφαλής σ' έναν χώρο ζεστασιάς κι αγάπης και όχι «αντίδικος ή κατηγορούμενος σε μια παγωμένη αίθουσα δικαστηρίου». Ας φέρουμε στο νου μας συζητήσεις με τα μεγαλύτερα παιδιά μας. Πόσες φορές έχουμε ακούσει με αγάπη και όχι με διάθεση αντιεπιχειρηματολογίας; Πόσες φορές απαλλαγίκαμε από το κηρυκτικό ύφος; Πόσες φορές δώσαμε επιχειρήματα στο παιδί μας που προσπαθούσε να χτίσει το λόγο του και δυσκολευόταν; Πόσες φορές δεν διορθώσαμε τη γλώσσα του γιατί μας φάνηκε χυδαία ή άκομψη; Πόσες φορές δεν βιαζόμασταν να τερματίσουμε τη συζήτηση όσο το δυνατόν συντομότερα ή να την οδηγήσουμε όπου εμείς θα θέλαμε;

Ας δούμε την ακρόαση και μέσα στον γάμο που είναι η πιο στενή σχέση αγάπης και αλληλοπεριχώρησης. Το ιδανικό θα ήταν να υπάρχει τέτοια άνεση έκφρασης που να μπορεί ο κάθε σύζυγος να σκέφτεται φωναχτά κι ο άλλος να συλλαμβάνει τι θέλει να πει, τι επιθυμεί, τι σχεδιάζει, τι ονειρεύεται και ή να το συμπληρώνει με τη δική του φωναχτή σκέψη ή να το αντικρούει με καλή διάθεση, μάλλον με τη διάθεση να βρεθεί το αληθινά σωστό και ωφέλιμο και να είναι έτοιμος να παραιτηθεί από το αρχικό του πλάνο χάριν της ειρήνης και της αγάπης. Η πραγματικότητα μάλλον απέχει πολύ. Πολλές φορές οι συζητήσεις εξελίσσονται σε συγκρούσεις εγωισμών, προσωπικών σχεδίων και αμετακίνητων θελήσεων. Σε τέτοια περίπτωση δεν υπάρχει ακρόαση αγάπης. Υπάρχει δικανικός αγώνας που στο τέλος του αφήνει «ποινές» και ηττημένους. Ο καθένας θέλει να επεκτείνει τα όριά του επιθετικά, χωρίς να λαμβάνει υπόψη του τη βούληση ή την ανάγκη ή τη δυνατότητα του άλλου. Άλλες φορές υπάρχει αδιαφορία ή απόλυτη παραίτηση. «Δεν με νοιάζει και πολύ τι σκέφτεσαι. Άσε με να κάνω ό,τι έχω σχεδιάσει ή νομίζω εγώ ως προτεραιότητα στη ζωή μου και κάνει κι εσύ ό,τι σε ευχαριστεί, αρκεί να μην προσβάλλουμε και εκθέτουμε ο ένας τον άλλον». Υπάρχει κι αυτή η τακτική και μπορεί αυτά τα ζευγάρια να φαίνεται πως συνεννοούνται πολύ καλά και συνυπάρχουν αρμονικά, ωστόσο δεν υπάρχει αγάπη. Ο καθένας κρατά γερά τα όριά του και δεν τα επεκτείνει για να χωρέσει και ο άλλος.

Η ανάγκη να μας ακούει κάποιος με προσοχή και αγάπη είναι πρωταρχική και θεραπευτική για όλους μας και για όλες τις ηλικίες. «Να έχω κάποιον να με ακούει και να με καταλαβαίνει». Αυτή τη φράση δεν την ψιθυρίσαμε κάποια στιγμή όλοι μας; Και σαν υπαρκτό γεγονός δεν το επιθυμήσαμε με όλη μας την καρδιά;

Ας δούμε και κάποιες άλλες μορφές προσοχής που ειδικότερα αφορούν στα παιδιά.

Μια πολύ βοηθητική μορφή είναι το παιχνίδι με το παιδί μας, με το μικρό, αλλά και το μεγάλο. Στο παιχνίδι η διάθεση είναι καλύτερη. Είμαστε πιο χαλαροί. Μπορούμε να έρθουμε πιο κοντά, να γνωρίσουμε το χαρακτήρα του παιδιού μας και να το παιδαγωγήσουμε. Ενθέρμως προτείνουμε να υπάρχει χρόνος στο καθημερινό μας πρόγραμμα ώστε να παίξουμε με τα παιδιά μας. Είναι κάτι που τα συναρπάζει και τα κάνει να αισθάνονται πολύ σπουδαία.

Άλλη μορφή προσοχής πολύ ωφέλιμη είναι να διαβάσουμε μαζί ένα ωραίο ανάγνωσμα ή να ασχοληθούμε μαζί με μια σχολική εργασία. Κι αυτό ας το κάνουμε με την καρδιά μας κι όχι ως αγγαρεία ακόμ κι αν γίνεται αυτό εις βάρος άλλων δικών μας εργασιών. Ας μείνει πίσω η τακτοποίηση και η καθαριότητα ή ακόμα καλύτερα ας κάνουμε μαζί με το παιδί μας κάποια σχολική εργασία στην οποία χρειάζεται βοήθεια κι ας το παρακαλέσουμε στη συνέχεια να μας βοηθήσει κι εκείνο όσο μπορεί στη δική μας εργασία. Αυτή θα είναι μια τέλεια σχέση αγάπης και αλληλοσυμπαραστάσης.

Προσοχή βέβαια είναι να ενδιαφερόμαστε για την υγεία και την πρόοδο του παιδιού μας με σωστούς χειρισμούς και αποφάσεις. Να πάμε στο σχολείο να συζητήσουμε με τους καθηγητές ή τους δασκάλους του. Να του κάνουμε πού και πού το φαγητό ή το γλυκό που του αρέσει. Να πάμε μαζί εκδρομή ή σε κάποιο πολιτιστικό δρώμενο. Να το πάμε σε κάποιο φίλο του που μένει μακριά. Να μάθουμε στον έφηβο που διακαώς το επιθυμεί να οδηγεί. Να καθίσουμε δίπλα του στον υπολογιστή και να του διδάξουμε πώς θα τον χρησιμοποιεί για τις δουλειές του και όχι για παιχνίδι και να μπούμε μαζί στο internet για να του διδάξουμε πώς θα προστατευθεί από τις παγίδες του. Να του διδάξουμε πρακτικές δεξιότητες ώστε να μπορεί να επιβιώσει (καθαριότητα, μαγειρική, ραπτική-μπαλωματική, μαστορέματα, ψώνια, τράπεζες και υπηρεσίες).

Βασικά το να προσέχεις κάποιον σημαίνει να διαθέτεις χρόνο. Για τους γονείς ο χρόνος που δαπανάται στα παιδιά δίνει αναρίθμητες ευκαιρίες παρατήρησης και γνωριμίας. Σε χρόνο ανύποπτο ο γονιός αντιλαμβάνεται πώς είναι ο χαρακτήρας του παιδιού του, ποια είναι τα ενδιαφέροντα και οι κλίσεις του, ποιες είναι οι δυσκολίες και οι αδυναμίες του, τι το φοβίζει, τι αναστέλλει τη ζωντάνια και την ορμή του. Κι όταν υπάρχει η γνώση, θα μπορεί να υπάρξει και κάποια βελτιωτική ή θεραπευτική παρέμβαση.

Το να έχεις υπό την επίβλεψή σου ένα τετράχρονο παιδί στη θάλασσα, το να συγκεντρώνεις την προσοχή σου σε μια ατέλειωτη ασυνάρτητη ιστορία που διηγείται ένα εξάχρονο παιδί, το να διδάσκεις έναν έφηβο να οδηγεί, το να ακούς τον άντρα σου ή τη γυναίκα σου να σου διηγείται πώς πέρασε την ημέρα στο γραφείο ή στο σχολείο και να κατανοείς τα προβλήματα και να ενδιαφέρεσαι, όλα αυτά είναι καθήκοντα συχνά

πληκτικά ή ενοχλητικά ή κοπιαστικά και συνεπάγονται αποστράγγιση σωματικής και πνευματικής και ψυχικής ενέργειας. Είναι εργασία. Αν είμαστε οκνηροί δεν μπαίνουμε σ' αυτόν τον κόπο ή μπαίνουμε ελάχιστα και ψάχνουμε να βρούμε αφορμή να γλιτώσουμε. Γι' αυτό ο οκνηρός κατά το μέτρο της οκνηρίας του δυσκολεύεται να αγαπήσει.

Η αγάπη είναι σεβασμός της ιδιαιτερότητας, της ξεχωριστής ύπαρξης του άλλου

Κάτι που πολύ συχνά ξεχνούμε και γίνεται αυτό το «ξέχασμα» αφορμή πολλών λανθασμένων συμπεριφορών είναι ότι τα πρόσωπα που αγαπάμε είναι και παραμένουν πάντοτε διαφορετικά από μας, είναι κάτι άλλο ξεχωριστό. Όσο κι αν η ιδιαίτερη έλξη που απορρέει από το συναίσθημα της αγάπης μας κάνει να αισθανόμαστε πως ταυτιζόμαστε με το αγαπημένο πρόσωπο, αυτό δεν πρέπει να μας παρασύρει στην πεποίθηση πως γινόμαστε ένα, πως ταυτιζόμαστε, πως έχουμε τον ίδιο τρόπο σκέψης, ίδιο τρόπο αντίδρασης, ίδια συναισθήματα, ίδια προνοητικότητα, ίδια χαρίσματα, ίδιες δυσκολίες, ίδιο background κτλ. Ίσα-ίσα ο άνθρωπος που αγαπά γνήσια, καθαρά, ειλικρινά βλέπει πάντοτε το αγαπημένο του πρόσωπο ως άνθρωπο με μια τελείως ξεχωριστή ταυτότητα. Μάλιστα όχι απλά αποδέχεται αυτή τη διαφορετικότητα, αλλά την σέβεται, την ενθαρρύνει, την καλλιεργεί, γιατί έτσι βοηθά με δική του υπέρβαση-επέκταση του εαυτού του στην ανάπτυξη της προσωπικότητας του αγαπωμένου προσώπου. Η παράβλεψη και ο μη σεβασμός της ιδιαιτερότητας είναι συνηθέστατες και αποτελούν αιτία μεγάλης οδύνης στις σχέσεις των ανθρώπων, αλλά και πολλών ψυχοπαθειών.

Ο άνθρωπος που δεν αναγνωρίζει την ιδιαιτερότητα του άλλου είναι στην πραγματικότητα ναρκισσιστής ακόμα κι αν δεν του περνά κάτι τέτοιο από το μυαλό. Υπεραγαπά τον εαυτό του και βλέπει όλους τους γύρω του ως προέκταση του δικού του είναι. Μέτρο της ζωής των άλλων γίνεται η δική του ζωή. Οι δικές του δυνατότητες γίνονται όρια των άλλων και δεν αντιλαμβάνεται ούτε την αδυναμία τους να τα φτάσουν, αλλά ούτε και την ικανότητά τους να τα υπερβούν.

Ας δούμε μερικά πολύ κοινά παραδείγματα: Πολλοί γονείς θα πουν για ένα παιδί: «Είναι φτυστός ο πατέρας του» ή «Πώς μοιάζει τον θείο του τον Κώστα!», λες και τα παιδιά είναι κάποιο γενετικό αντίτυπο των ίδιων ή κάποιων μελών της οικογένειας. Η πραγματικότητα των γενετικών συνδυασμών είναι τέτοια που όλα τα παιδιά είναι από γενετική άποψη πάρα πολύ διαφορετικά και από τους γονείς τους και από κάθε πρόγονο, αλλά και από τα αδέρφια τους. Ακόμα και δίδυμα αδέρφια έχουν κάποια σημεία διαφορετικότητας.

Αγνοώντας τη διαφορετικότητα αθλητικοί γονείς σπρώχνουν τους φιλογράμματους γιους τους στο ποδόσφαιρο και φιλογράμματοι γονείς σπρώχνουν τους αθλητικούς γιους στα βιβλία. Κάποιες ασχολίες των παιδιών απορρίπτονται από τους γονείς τους όχι επειδή είναι επικίνδυ-

νες ή ανήθικες, αλλά επειδή δεν ταιριάζουν στις προτιμήσεις των γονέων. Π.χ. Ρεαλιστές και θετικοί γονείς δεν θέλουν ρομαντικά παιδιά και τα αποτρέπουν από την ενασχόληση με ποίηση, λογοτεχνία κτλ. Γονείς που επιμένουν στο να μάθουν τα παιδιά κάποιο συγκεκριμένο μουσικό όργανο επειδή αυτό ήταν το αγαπημένο της μαμάς ή του μπαμπά.

Πολύ συχνά οι έφηβοι παραπονούνται πως οι γονείς τους τούς πιέζουν προς κάποιες συμπεριφορές ή επιλογές όχι με κίνητρο το δικό τους ενδιαφέρον ή τη δική τους επιθυμία, αλλά το τι θέλουν οι γονείς και οι φίλοι τους. Π.χ. Τα μακριά μαλλιά στα αγόρια είναι ένα διαχρονικό παράδειγμα. «Δεν μπορούν να μου εξηγήσουν γιατί τα μακριά μαλλιά είναι κάτι κακό για μένα, αλλά επιμένουν τόσο πολύ να τα κουρέψω, για να είμαι χωρίς γκριμάτσες αποδεκτός στον δικό τους περίγυρο» έλεγε ένας δεκαπεντάχρονος.

Γενικά οι γονείς δεν μπορούν πράγματι να εκτιμήσουν τη μοναδική ατομικότητα του κάθε παιδιού, αλλά αντίθετα θεωρούν κατά κανόνα τα παιδιά προεκτάσεις του εαυτού τους, άρα πάντοτε προβλέψιμα και ελεγχόμενα, ακριβώς όπως τα ρούχα τους που τα ράβουν σε όποιο σχέδιο θέλουν ή το γρασίδι του σπιτιού τους που το κουρεύουν όποτε και όπως θέλουν και τα καλογουαλισμένα αυτοκίνητά τους στα οποία μπορούν να παρέμβουν όπως ακριβώς θέλουν.

Για όλες αυτές τις περιπτώσεις που μπορεί να είναι πολύ απλές, καθημερινές ίσως και αστειές, αλλά μπορεί να είναι και φοβερά καταστροφικές ο Kahlil Gibran αφιερώνει τους εξής εξαιρετικούς στίχους που θα μπορούσε να είναι κανόνας συμπεριφοράς για τους γονείς:

«Τα παιδιά σας δεν είναι δικά σας παιδιά.

Είναι οι γιοι και οι κόρες της λαχτάρας της Ζωής για τον εαυτό της.

Έρχονται μέσα από σας, αλλά όχι από σας.

Και παρόλο που είναι μαζί σας, δεν σας ανήκουν.

Μπορείτε να τους δώσετε την αγάπη σας, αλλά όχι τις σκέψεις σας.

Γιατί έχουν τις δικές τους σκέψεις.

Μπορείτε να στεγάσετε το σώμα τους, αλλά όχι την ψυχή τους.

Γιατί η ψυχή τους κατοικεί στο σπίτι του αύριο, που εσείς δεν μπορείτε να επισκεφθείτε ούτε στα όνειρά σας.

Μπορείτε να προσπαθείτε να είστε σαν κι αυτά, αλλά μην επιδιώκετε να τα φτιάξετε σαν κι εσάς.

Γιατί η ζωή δεν πάει προς τα πίσω, ούτε παραμένει στο χτες.

Είστε το τόξο, απ' όπου τα παιδιά σας, σαν ζωντανά βέλη, εκτοξεύονται προς τα εμπρός.

Ο τοξότης βλέπει τον στόχο πάνω στο μονοπάτι του απείρου και σας λυγίζει με τη δύναμή του ώστε τα βέλη του να πάνε ταχύτατα και μακριά.

Ας είναι το λύγισμά σας στο χέρι του τοξότη για χαρά. Κι αυτός αγαπά το βέλος που πετά, αλλά και το τόξο που είναι σταθερό».

Πάρα πολύ όμορφα και σοφά γράφει ο πατήρ Φιλόθεος Φάρος στο βιβλίο του «Στου δρόμου τα μισά» που αναφέρεται στους προβληματισμούς και τα προβλήματα της μέσης ηλικίας.

«Τα παιδιά είναι περισσότερο φιλοξενούμενοι παρά ιδιοκτησίες. Οι γονείς θα πρέπει να προσπαθούν να είναι φιλόξενοι οικοδεσπότες. Δεν είμαστε υπεύθυνοι για τους φιλοξενούμενούς μας. Ευθυνόμαστε μόνο για την φιλοξενία που τους παρέχουμε.

Αυτή η αναλογία είναι πάρα πολύ παρήγορη. Συνήθως αναλαμβάνουμε περισσότερη ευθύνη για τα παιδιά μας. Αυτό συμβαίνει όταν τατίζουμε τη δική μας ζωή με τη ζωή των παιδιών μας. Η κάποιες φορές αναλαμβάνουμε πολύ μικρότερη.

Ας υποθέσουμε πως είμαστε φιλόξενοι οικοδεσπότες προς τα παιδιά μας. Τι σημαίνει αυτό; Μήπως είναι υποχρέωσή μας να αφήσουμε τα παιδιά μας να φύγουν κάποια στιγμή; Ίσως είναι σκληρή η ώρα του αποχωρισμού μετά από πολύ χρόνο αγάπης και μόχθου, αλλά όταν θυμίζουμε στους εαυτούς μας πως τα παιδιά είναι οι ιεροί φιλοξενούμενοί μας που έχουν το δικό τους προορισμό, στον οποίον δεν μπορούμε να παρέμβουμε, ίσως ούτε να τον γνωρίζουμε, ούτε φυσικά να μπορούμε να τον υπαγορεύουμε, θα γίνουμε ικανοί να τα αφήσουμε να φύγουν εν ειρήνη και με την ευλογία μας. Ο καλός οικοδεσπότης όχι μόνο καλοδέχεται και τιμά τους επισκέπτες του και τους προσφέρει όλη του την αγάπη και τη φροντίδα ώστε να εξυπηρετηθεί όλες τους τις ανάγκες, αλλά και τους αφήνει να φύγουν και τους αποχαιρετά με γλυκύτητα όταν έρθει η ώρα της αναχώρησης.

Η σχέση γονέα και παιδιού πολύ συχνά εκφυλίζεται σε σχέση κτητικότητας. Όλοι οι γονείς έχουν στο νου τους εικόνες για το πώς θα έπρεπε να είναι τα παιδιά τους και πώς πρέπει να εξελιχθεί η ζωή τους κι αυτές οι εικόνες γίνονται ο κυρίαρχος παράγοντας στη σχέση τους με αυτά. Οι διαφορές μεταξύ αυτών των εικόνων και του πραγματικού παιδιού μπορεί να γίνουν αφορμή πικρίας και απογοήτευσης. Είτε εκφρασμένη είτε ανέκφραστη αυτή την απογοήτευση θα την προσλάβουν τα παιδιά και ή θα την φορτωθούν και θα την κουβαλούν ως ένα δυσάρεστο κόμπλεξ ή μια νευρώση ή θα κάνουν τη σφοδρή επανάστασή τους για να απαλλαγούν. Ως επισκέπτες τα παιδιά μας θα έχουν την ελευθερία να γίνουν αυτό που πραγματικά μπορούν και θέλουν. Επίσης θα υπάρχει χώρος για να αναλάβει ο Θεός το ρόλο του γονέα. Η κτητικότητα μας θα μολύνει την αγάπη μας, θα την κάνει βλαπτική, μάλλον θα την κάνει μη αγάπη. Καθώς όμως παραδίνουμε στο Θεό τα παιδιά μας, στην πραγματικότητα τα εμπιστευόμαστε πιο πολύ, τα εκτιμούμε πιο πολύ και βλέπουμε σ' αυτά απίστευτα πιο πολλά χαρίσματα, δυνατότητες, ταλέντα, ελπίδες, ορμή δημιουργίας».

Η δυσκολία να αντιληφθούμε τον άλλον ως ιδιαίτερο πρόσωπο και όχι ως προέκταση του εαυτού μας δεν ενυπάρχει μόνο στη σχέση γονέων-παιδιών. Συναντιέται σε όλες τις πολύ στενές σχέσεις, κυρίως στο ανδρόγυνο.

Παράδειγμα συγγραφώς: «Εδώ και λίγο καιρό σε μιαν ομάδα ζευγαριών για θεραπεία άκουσα ένα από τα μέλη να δηλώνει ότι ο σκοπός και ο ρόλος της γυναίκας του ήταν να διατηρεί το σπίτι καθαρό και αυτόν καλοταϊσμένο. Να βρίσκεται πάντα δίπλα του όταν εκείνος την χρειάζεται. Να σκέφτεται πριν από αυτόν γι' αυτόν. Έμεινα με το στόμα ανοιχτό μπροστά σ' αυτή τη δήλωση που μου φάνηκε ως ένας οδυνηρά κραυγαλέος αρσενικός σωβινισμός. Αλλά το στόμα μου άνοιξε ακόμη περισσότερο κι έμεινε για πολλή ώρα ορθάνοιχτο όταν στην ερώτησή μου προς όλα τα μέλη της ομάδας, οχτώ τον αριθμό, άνδρες και γυναίκες, όλοι απάντησαν παρεμφερώς. Όλοι προσδιόρισαν το σκοπό και το ρόλο των αντρών τους ή των γυναικών τους σε σχέση με τους εαυτούς τους. Κανένας τους δεν είχε αντιληφθεί πως ο σύζυγος ή σύντροφός τους είναι μια ύπαρξη ξεχωριστή από τη δική τους και θα μπορούσε να έχει επιδιώξεις και «πεπρωμένο» διαφορετικό. «Μεγάλε Θεέ, αναφώνησα, δεν είναι ν' απορεί κανείς που όλοι σας έχετε δυσκολίες στους γάμους σας και θα συνεχίσετε να έχετε, ώσπου να αναγνωρίσετε ότι ο καθένας σας έχει τον δικό του ιδιαίτερο προορισμό να εκπληρώσει». Η ομάδα των ζευγαριών ένιωσε ιδιαίτερη σύγχυση από τη δήλωσή μου. Κάποιος με πολεμική διάθεση με ρώτησε πώς έβλεπα εγώ τον σκοπό ύπαρξης της γυναίκας μου. «Ο σκοπός και ο ρόλος της Λίλης, απάντησα, είναι να αναπτυχθεί και να γίνει στον ύψιστο βαθμό αυτό για το οποίο είναι ικανή, όχι για δική μου ανάπαυση, αλλά για το δικό της συμφέρον, προς δόξαν Θεού». Πέρασε πολύς χρόνος ωστόσο για να μπορέσουν τα ζευγάρια που ανέφερα να κατανοήσουν και εν μέρει να αποδεχθούν αυτό που τους διεμήνυσα».

Η αληθινή αγάπη σέβεται τη διαφορετική υπόσταση του άλλου. Δεν τον καταδυναστεύει. Δεν τον χρησιμοποιεί για την επίτευξη των δικών του στόχων. Δεν τον κρατά δίπλα του ως υποζύγιο κι αποκούμπι. Χαίρεται να τον ή την βλέπει να αναπτύσσεται, να χαίρεται με κάποια προσωπική επιτυχία, να ανακαλύπτει τα χαρίσματά του, να ξεδιπλώνει την προσωπικότητά του ακόμα κι αν κάποια σημεία της είναι λίγο ή πολύ ξένα ή «αιχμηρά». Ο γάμος και η σχέση δεν είναι αυτοσκοπός. Σκοπός στη ζωή του ανθρώπου είναι η προσωπική ολοκλήρωση. Αν μιλάμε με πνευματικούς όρους, η θέωση, η αγιότητα. Σ' αυτήν τελικά θα φθάσει κανείς μόνος, με τη δική του προσωπική αναζήτηση.

Οι σχέσεις μέσα στο ζευγάρι θα 'λεγε κανείς ότι μοιάζουν με μια τραμπάλα που άλλοτε ανεβαίνει από τη μια μεριά κι άλλοτε από την άλλη και πολύ-πολύ δύσκολα ισορροπεί σε μια ευθεία. Άλλοτε επιδιώκεται η προσωπική διάκριση, η αναζήτηση του ιδιαίτερου πεπρωμένου και άλλοτε προτάσσεται το κοινό καλό, η σχέση. Αυτό μπορεί να παραλληλισθεί κατ' αναλογίαν με τον αγώνα που κάνει μια ομάδα ορειβασίας. Αν κάποιος θέλουν να κατακτήσουν μια υψηλή κορυφή πρέπει να οργανώσουν μια πολύ καλή βάση στρατοπέδευσης, ένα ασφαλές μέρος το οποίο θα τους παρέχει καταφύγιο και όπου θα υπάρχουν πάντα προμήθειες,

τροφές, νερό, σκεπάσματα και στο οποίο θα καταφεύγουν μετά τις προσπάθειές τους για αναρρίχηση στις κορυφές. Οι έμπειροι και επιτυχημένοι ορειβάτες ξέρουν πολύ καλά ότι πρέπει να ξοδεύουν πολύ χρόνο για τη συντήρηση αυτής της βάσης, σχεδόν όσο για να αναρριχηθούν και στις κορυφές. Από την συντήρηση της βάσης εξαρτάται η επιβίωσή τους. Από την προσπάθεια αναρρίχησης όμως κρίνεται τελικά η επιτυχία της αποστολής τους. Σ' αυτή την παρομοίωση μπορούμε να βρούμε το αρσενικό και το θηλυκό πρόβλημα στη σχέση. Συνήθως οι άνδρες παραμελούν τη βάση και εξορμούν ακάθεκτοι προς τις κορυφές της προσωπικής τους επιτυχίας. Αντίθετα, συνήθως οι γυναίκες παραμένουν στη βάση και ασχολούνται αποκλειστικά μ' αυτήν χωρίς να επιχειρούν αναβάσεις. Η βάση γίνεται συνάμα η κορυφή της εξέλιξής τους. Όπως καταλαβαίνουμε, και το ένα και το άλλο είναι πρόβλημα. Οι άνδρες πιστεύουν ότι οι βάσεις θα παραμείνουν οργανωμένες ως δια μαγείας και πάντα θα τους περιμένουν ζεστές και καλά εφοδιασμένες. Μπορεί όμως, μάλλον είναι βέβαιο, πως όταν επιστρέψουν μετά από μακροχρόνια απουσία ή αδιαφορία θα τις βρουν ρημαδιό, θα βρουν δηλαδή τη γυναίκα τους ψυχολογικά καταπτοημένη και εξουθενωμένη ή στην αγκαλιά κάποιου άλλου άνδρα. Αλλά και οι γυναίκες που δεν ξεκολλούν από τη βάση, δηλαδή έχουν κάνει αυτοσκοπό το σπίτι και το νοικοκυριό και το μαγείρεμα, χωρίς να αγωνίζονται για τη δική τους προσωπική ολοκλήρωση μέσα από σπουδές ή επάγγελμα ή κοινωνική προσφορά ή εσωτερική πνευματική καλλιέργεια γρήγορα θα βρεθούν παγιδευμένες, άδειες, στερημένες από την χαρά μιας προσωπικής επιτυχίας, πιθανόν γεμάτες ζήλεια για τον άνδρα που μπόρεσε να πετύχει κάτι στη ζωή του.

Το ιδανικό θα ήταν να είναι ο γάμος ένας αληθινά συνεργατικός θεσμός, με αμοιβαίες συνεισφορές και φροντίδες, με προσφορά χρόνου και ενέργειας στην κοινή εστία και στο μέγλωμα των παιδιών, αλλά να παρέχεται και η δυνατότητα της εν ελευθερία προσωπικής πνευματικής (επιστημονικής, κοινωνικής, επαγγελματικής) ανάπτυξης. Και οι δυο οφείλουν να φροντίζουν τη βάση, την εστία, και οι δυο οφείλουν να προχωρούν με τόλμη προς τις κορυφές.

Η αγάπη είναι δέσμευση

Ρηχή ή μη ρηχή η δέσμευση είναι το θεμέλιο, η βάση της κάθε γνήσιας σχέσης αγάπης. Η βαθιά δέσμευση δεν εγγυάται την απόλυτη επιτυχία της σχέσης, αλλά συμβάλλει περισσότερο από κάθε άλλον παράγοντα στην εξασφάλισή της. Αρχικά ρηχές δεσμεύσεις είναι δυνατόν με το χρόνο να εξελιχθούν σε σχέσεις και δεσμεύσεις βαθιές και ισχυρές. Αν αυτό δεν γίνει, η σχέση πιθανόν να διαλυθεί.

Η ανάληψη μιας βαθιάς δέσμευσης ενέχει κινδύνους. Είναι ανάληψη ενός μεγάλου ρίσκου. Είπαμε και στην αρχή ότι μια βασική λειτουργία του έρωτα είναι να προμηθεύει στους συμμετέχοντες ένα μαγικό πέπλο

παντοδυναμίας που τους τυφλώνει αισίως μπροστά στους κινδύνους που ενέχει η απόφαση για τον γάμο. Οπωσδήποτε η αίσθηση της δέσμευσης μετά το γάμο είναι εκείνη που κάνει δυνατή τη μετάβαση από τον έρωτα στην αληθινή αγάπη. Όπως επίσης η δέσμευση και η απόλυτη ανάληψη ευθύνης είναι αυτή που μετατρέπει μετά τη σύλληψη ενός βρέφους τους βιολογικούς γονείς σε ψυχολογικούς.

Η δέσμευση είναι αξεχώριστη από κάθε αληθινή σχέση αγάπης. Όποιος ενδιαφέρεται για την πνευματική ανάπτυξη ενός άλλου προσώπου γνωρίζει είτε συνειδητά, είτε από ένστικτο ότι μπορεί να υποβοηθήσει σημαντικά αυτή την ανάπτυξη μόνο μέσα σε μια σταθερή σχέση. Τα παιδιά δεν μπορούν να φθάσουν σε μια ψυχολογική ωρίμανση μέσα σε μια ατμόσφαιρα αβεβαιότητας, όταν διακατέχονται από το φόβο της εγκατάλειψης. Τα ζευγάρια δεν μπορούν να επιλύσουν με υγιή τρόπο τα γενικά προβλήματα του γάμου – π.χ. εξάρτησης και ανεξαρτησίας, κυριαρχίας και υποταγής, ελευθερίας και πίστης-, χωρίς να ξέρουν με σιγουριά ότι ο αγώνας για την επίλυση αυτών των θεμελιωδών προβλημάτων και την κατάκτηση των ισορροπιών δεν θα καταστρέψει τη σχέση. Γι' αυτό λέμε πως είναι πολύ βασικό στη σχέση του ζευγαριού να έχει σβηστεί εντελώς από το συνειδητό και το υποσυνειδητό των συζύγων η λύση του διαζυγίου. Αν έστω και ως ύστατη καταφυγή υπάρχει στο νου τους, μειώνεται η ένταση της δέσμευσης, της απόφασης να βρεθεί λύση αγάπης.

Τα προβλήματα της δέσμευσης αποτελούν σημαντικό και αναπόσπαστο μέρος των περισσότερων ψυχικών διαταραχών. Άτομα με διαταραχές ψυχολογικές συνάπτουν ρηχές μόνο δεσμεύσεις και όσο οι διαταραχές γίνονται πιο σοβαρές, η ικανότητα ανάληψης σοβαρής δέσμευσης σχεδόν εξαφανίζεται. Κι αυτό συμβαίνει όχι τόσο από τον φόβο της δέσμευσης, όσο από την παντελή άγνοια ευθύνης και δέσμευσης. Κοινώς, δεν καταλαβαίνουν την ευθύνη τους.

Πολλές φορές αιτία αυτής της αδυναμίας και της ψυχικής διαταραχής είναι η έλλειψη υπεύθυνης αγωγής. Αν οι γονείς δεν ανέλαβαν καμιά αξιολογή δέσμευση απέναντι στα παιδιά τους όσο αυτά ήταν μικρά, είναι πολύ πιθανόν αυτά να μεγαλώσουν χωρίς την εμπειρία της δέσμευσης και να μην αναλάβουν ποτέ ικανές δεσμεύσεις. Θα θελήσουν να ζήσουν αδέσμευτοι συνάπτοντας επιφανειακές σχέσεις. Κατά πάσαν πιθανότητα δεν θα δημιουργήσουν οικογένεια ή θα αποτύχουν σε παρόμοια προσπάθεια. Απέναντι σε παιδιά, που τυχόν θα αποκτήσουν, είναι πολύ πιθανό να φερθούν ομοίως ανεύθυνα. Υπάρχει βέβαια και η μικρή πιθανότητα από ανεύθυνους γονείς να μεγαλώσουν πολύ συνειδητοποιημένα παιδιά που θα αγωνιστούν να φτιάξουν την προσωπική τους ζωή εντελώς διαφορετική από αυτή των παιδικών τους χρόνων. Θα τους είναι όμως πάρα πολύ δύσκολο γιατί δεν θα υπάρχει το καλό, το σωστό πρότυπο και η βοήθεια από το περιβάλλον. Αυτοί οι αγωνιστές της ζωής είναι πραγματικά αξιοθαύμαστοι.

Στον αντίποδα των ανεύθυνων ανθρώπων είναι οι νευρωτικοί. Συνειδητοποιούν σε βάθος και με λεπτομέρειες τις ευθύνες τους, τις έχουν συνεχώς ζωντανά μπροστά τους κι αυτό τους κάνει να παραλύουν από το φόβο, να γίνονται πάρα πολύ απαιτητικοί από τους άλλους, υπερπροστατευτικοί, λεπτολόγοι. Υπερβολικά αυστηροί γονείς ή τελειομανείς ή μια οδυνηρή διακοπή της γονεϊκής σχέσης, λόγω θανάτου παραδείγματος χάριν, μπορεί να δημιουργήσει στην ψυχή του παιδιού αίσθημα υπερβολικής ευθύνης και ανάληψη μιας υπέρμετρης δέσμευσης που μπορεί να είναι βασανιστική και για τις δυο μεριές της σχέσης (π.χ. στη συζυγία βασανίζεται και ο νευρωτικός αλλά και ο σύζυγός του, ο νευρωτικός γονιός επίσης είναι μόνιμα αγχωμένος και ο ίδιος, αλλά μεταδίδει άγχος και φοβίες και στα παιδιά του κτλ). Ο νευρωτικός δείχνει μια υπερβολή ενδιαφέροντος και υπευθυνότητας, αλλά δεν σημαίνει πως αγαπά περισσότερο από κάποιον που αναλαμβάνει τη δέσμευση πιο ψύχραιμα και φαίνεται εξωτερικά κάπως αδιάφορος, αλλά ουσιαστικά αναλαμβάνει το μερίδιο ευθύνης που του αναλογεί και τη δέσμευση που απορρέει από τη σχέση στην οποία έχει μπει. Συνήθως οι νευρωτικοί περιμένουν και από τους άλλους την ίδια με αυτούς συμπεριφορά, είναι πειστικοί και φορτικοί και φυσικά κρίνοντας με τα δικά τους μέτρα βρίσκουν τους άλλους υπολειπόμενους στο ενδιαφέρον, άρα και στην αγάπη. Κάτι τέτοιο δεν είναι κατ' ανάγκην αληθινό.

Παράδειγμα 1ο : Ο Χρήστος και η Άννα έχουν τρία παιδιά. Ο Χρήστος είναι υπεύθυνος πατέρας. Φροντίζει τα παιδιά του, τα απασχολεί, τα βοηθά στα μαθήματα, τα συνοδεύει στις εξωσχολικές τους δραστηριότητες με στοργή αλλά και με μια διάθεση να τα σκληραγωγήσει. Τα εκθέτει σε κούραση, ταλαιπωρία, στο κρύο και στη ζέση γιατί πιστεύει πως έτσι θα τα κάνει πιο δυνατά. Η Άννα είναι τελειομανής και μικροβιοφοβική. Είναι πολύ φορτική στα παιδιά και στον άντρα της στο θέμα της καθαριότητας και υπερβολική στους φόβους της μην τυχόν αρρωστήσουν και μην κρυσώσουν τα παιδιά. Υπάρχουν μόνιμες διαφωνίες στο ζευγάρι. Η Άννα θεωρεί ότι ο Χρήστος δεν αγαπά αρκετά τα παιδιά και τα εκθέτει σε κινδύνους. Η ίδια συχνά κουράζεται υπερβολικά και απασχολείται πάρα πολλές ώρες για να είναι το σπίτι και τα παιδιά πάντοτε σε τέλεια κατάσταση. Αυτό το θεωρεί προσφορά μεγαλύτερης αγάπης και μειώνει τον άντρα της λέγοντάς του διάφορα προσβλητικά λόγια, πως είναι σκληρός, πως δεν προσφέρει αρκετά, πως νοιάζεται για την ευκολία του κτλ. Ζυγίζει την αγάπη του με τα δικά της υπερβολικά μέτρα και την βρίσκει λειψή.

Παράδειγμα 2ο : Ο Νίκος και η Μαίρη είναι πολλά χρόνια παντρεμένοι, έχουν μεγαλώσει τα τέσσερα παιδιά τους με κοινή φροντίδα και πολύ κόπο δουλεύοντας και οι δυο, έχουν στήσει ένα νοικοκυρεμένο σπιτικό με προσωπική εργασία και αφοσίωση. Η Μαίρη παρόλο που ουσιαστικά είναι πολύ εργατική και θετική είναι πολύ ψύχραιμη και καθόλου πειστική στις απαιτήσεις της από τους άλλους. Ιεραρχεί τις προτεραι-

ότητες και μπορεί να παραβλέπει και κάποιες ατέλειες και στο νοικοκυριό και στα παιδιά τους. Ο Νίκος είναι λεπτολόγος, ασχολείται με κάθε λεπτομέρεια με τις καθημερινές εργασίες, με τις παραγγελίες που πρέπει να γίνουν για το σπίτι, με την τάξη και την καθαριότητα –τον βοηθάει σ’ αυτό το ότι η δουλειά του δεν τον απασχολεί πολλές ώρες. Γκρινιάζει συνεχώς στη Μαίρη πως είναι αδιάφορη, πως είναι ανεπαρκής, πως ο ίδιος προσφέρει πολύ περισσότερα. Το κλίμα μέσα στο σπίτι είναι πάντοτε βαρύ, γιατί υπάρχει συνεχής έλεγχος εκ μέρους του και φυσικά η Μαίρη βαθμολογείται πάντοτε κάτω από τη βάση όσον αφορά στην αποτελεσματικότητα, το ενδιαφέρον και την αγάπη της. Ποτέ δεν μπορεί να τον ικανοποιήσει στις απαιτήσεις του γιατί είναι εντελώς διαφορετική ως χαρακτήρας και ως ψυχοσύνθεση. Της είναι αδύνατο να συμμεριστεί το υπερβολικό ενδιαφέρον για το κάθε τι που εκείνης της φαίνεται χωρίς σημασία. Πιστεύει ακράδαντα πως αγαπά την οικογένειά της και δεν χρειάζεται συνεχώς να το αποδεικνύει. Είναι συνεπής στις δεσμεύσεις της χωρίς να αποπνέει άγχος. Ο Νίκος περιμένει κάθε στιγμή να βρει ευκαιρία ώστε να της αποδείξει πως είναι ανεπαρκής και αδιάφορη, άρα μειωμένης αγάπης. Η καθημερινότητά τους είναι κουραστική και γεμάτη πικρία. Δίνονται συνεχώς αφορμές για συγκρούσεις.

Η εναντίωση με ταπείνωση είναι αγάπη

Η μεγαλύτερη διακινδύνευση της αγάπης, το μεγαλύτερο ρίσκο που παίρνει ο άνθρωπος που αγαπά αληθινά είναι η άσκηση της αγάπης με ταπείνωση.

Συνήθως αυτός που ασκεί αγωγή, όταν πρέπει να εναντιωθεί στο θέλημα του παιδιού ή του εφήβου, του περνάει με τη συμπεριφορά του ή με τα λόγια του το μήνυμα: «Δεν ξέρεις ποιο είναι το σωστό. Εγώ το γνωρίζω. Βλέπω πιο καθαρά λόγω πείρας ή ειδικής γνώσης σε κάποιο θέμα. Οφείλεις λοιπόν να παραιτηθείς από το θέλημά σου και να κάνεις αυτό που σου λέω». Το ίδιο απόλυτα μπορεί και ο σύζυγος να απευθύνεται στη σύζυγο –ή και το αντίθετο- με τη βεβαιότητα του παντογνώστη, του απόλυτου κυρίαρχου που απαιτεί από τον άλλον συμμόρφωση στο δικό του θέλημα.

Για το πρόσωπο που αγαπά αληθινά η πράξη της εναντίωσης και της κριτικής στη γνώμη και το θέλημα του άλλου δεν γίνεται εύκολα. Για το πρόσωπο που αγαπά αυτή η πράξη περικλείει τον κίνδυνο της αλαζονείας. Και την αλαζονεία τη φοβάται, την απεχθάνεται. Το να αντιτάσσεται σε κάποιον που αγαπάς σημαίνει πως παίρνεις απέναντί του θέση και στάση υπεροχής. Αυτός που αληθινά αγαπά θα διστάσει να πει στον άλλον: «Έχω δίκιο, έχεις άδικο. Ξέρω καλύτερα από σένα ποιο είναι το σωστό». Βέβαια η πραγματικότητα της ζωής είναι τέτοια που μερικές φορές κάποιος γνωρίζει πολύ καλύτερα από τον άλλον τι είναι το σωστό και το ωφέλιμο και στη συγκεκριμένη περίπτωση βρίσκεται όντως σε

θέση καλύτερης γνώσης και φρόνησης σε ό,τι αφορά στο επίμαχο θέμα. Έτσι ο «σοφότερος» από τους δυο έχει όντως μίαν υποχρέωση που απορρέει από το στοργικό του ενδιαφέρον για το πρόσωπο που αγαπά να το συμβουλεύσει με κάποια επίταση. Αν πράγματι υπάρχει αγάπη, αυτή η εναντίωση θα γίνει με τρόπο που θα ακτινοβολεί ταπεινότητα και αυτοέλεγχο και όχι σκληρότητα και αυταρχισμό. Πρέπει να προηγηθεί ένας ειλικρινής αυτοέλεγχος: «Είμαι ο πατέρας. Πράγματι ξέρω με βεβαιότητα πως αυτό που ζητώ είναι το καλό του παιδιού μου, άρα μπορώ να επιμείνω περισσότερο; Μήπως δεν μπορώ να συλλάβω και να κατανοήσω αυτό που ζητάει; Μήπως έχω περιορισμένη αντιληπτικότητα στο θέμα που προέκυψε; Μήπως δεν έχω αρκετά καλά ενημερωθεί;» Θέτοντας μέσα μας τέτοια ερωτήματα μειώνουμε τη σφοδρότητα της αντίδρασής μας, γινόμαστε ήπιοι, γεμάτοι κατανόηση και συμπάθεια στο αίτημα και στο θέλημα του άλλου. Οποιος έχει επίγνωση της προσωπικής αδυναμίας και της περιορισμένης φρόνησής του, όποιος δηλαδή δεν αισθάνεται «Θεός» απέναντι στα παιδιά του ή στη γυναίκα του θα φερθεί με σεμνότητα, θα εναντιωθεί με αγάπη. Δεν θα συντρίψει τον άλλον επιβάλλοντας μια άποψη στηριγμένη στην πατρική εξουσία ή την απαίτηση υπακοής της γυναίκας. Αυτός ο τρόπος του αυταρχισμού θα προκαλέσει αντίδραση και εχθρότητα που, ακόμα κι αν δεν εκδηλωθεί με ξεκάθαρη ανυπακοή λόγω φόβου ή άλλων συνθηκών, θα συσσωρευθεί ως πικρία και κάποια στιγμή θα γίνει μια έκρηξη καταστροφική. Αντίθετα ο τρόπος της σεμνής εναντίωσης θα προκαλέσει τη συμπάθεια και την αλληλοκατανόηση.

Θέλει πολύ μεγάλη προσοχή η άσκηση εξουσίας εκ μέρους προσώπων που η θέση τους το επιβάλλει. Η άσκηση εξουσίας είναι προσπάθεια κάποιου να επηρεάσει με τις πράξεις του την πορεία των γεγονότων και ίσως να μεταβάλλει τον ρουθ της προσωπικής ιστορίας κάποιων ανθρώπων. Η άσκηση εξουσίας ενέχει τον κίνδυνο της κατάχρησης, της σκληρής κριτικής, της αυστηρότητας. Είναι πράγματι τέχνη η άσκηση της εξουσίας με τρόπο ανάλαφρο και αντιαυταρχικό και είναι πραγματικά αξιοζήλευτοι οι γονείς που οδηγούν τα παιδιά τους χωρίς να καταπιέζουν υπέρμετρα τη βούληση και τις απόπειρες αυτονομίας τους. Το ζητούμενο είναι: στοργή και σταθερότητα χωρίς παροξυσμούς και απειλές και αυστηρές απαγορεύσεις, ήπιες νοουθεσίες, εμπιστοσύνη, ξεκάθαρο παράδειγμα, προτροπές και επαινετικά λόγια, διπλωματικές κινήσεις που να αποτρέπουν τις συγκρούσεις. Υπάρχουν πολλοί τρόποι να αποφύγουμε τις κατά μέτωπον ισχυρές συγκρούσεις που δίνουν στον ισχυρό της σχέσης πλεονεκτήματα και του αφαιρούν την πραότητα και την ταπεινότητα.

Ας θυμηθούμε τον πάντα επίκαιρο, σοφότατο μύθο του Αισώπου που μιλά για τον Βοριά και τον Ήλιο. Όσο κι αν προσπάθησε ο Βοριάς με την αγριότητά του δεν κατάφερε να αποσπάσει από τον γέρο την κάπα του. Η σκληρότητα και η βιαιότητα προκαλεί ισχυρή αντίδραση, εσω-

στρέφεια, άμυνα, εχθρότητα, πικρίες και αντιπαραθέσεις, αγώνες ρητορικούς και επιχειρηματολογίες. Ο Ήλιος με τη θερμότητα και τη γλυκύτητά του χαλάρωσε τον Γέροντα τον οδήγησε στο να βγάλει μόνος του την κάπα του. Η στοργή, το ανάλαφρο ενδιαφέρον, ο σεβασμός της διαφορετικότητας, ο σεβασμός του προσώπου του άλλου, ακόμα κι αν είναι ένα μικρό παιδί, η ευγένεια και η ηπιότητα προκαλούν ντόμινο καλσύνης και ήπιας συμπεριφοράς. Χαρά στις οικογένειες που έχουν αναπτύξει μεταξύ τους τέτοιους κώδικες συμπεριφοράς, που μπορούν να συνεννοούνται χωρίς συγκρούσεις.

Το βάρος πέφτει σ' αυτόν που ασκεί την εξουσία. Αυτός έχει τη μεγαλύτερη ευθύνη, όχι ο έφηβος ή ο αδύναμος σύζυγος. Ο πιο δυνατός, αυτός που νομίζει πως τα ξέρει όλα, αυτός που αισθάνεται μεγαλύτερη την εσωτερική ώθηση να φερθεί αυταρχικά, αυτός πρέπει να κάνει την αυτοκριτική του και να μειώσει την αλαζονεία του. Και μπορούμε πάντοτε να έχουμε κατά νουν την πολύ ωραία ευαγγελική ρήση: «Οφείλομεν ημείς οι δυνατοί τα ασθενήματα των αδυνάτων βαστάζειν και μη εαυτοίς αρέσκειν», όπως και την ρήση: «Οι γονείς μη παροργίζετε τα τέκνα υμών».

Η εν ελευθερία αγάπη

Πολύ συχνά η ανθρώπινη αγάπη μας βάζει μια «τρικλοποδιά», μας στήνει μια «παγίδα» από την οποία δεν είναι εύκολο να ξεφύγουμε. Πολλές φορές δεν την αντιλαμβανόμαστε εγκαίρως και πέφτουμε θύματά της. Η παγίδα αυτή ονομάζεται «κτητικότητα». Αυτός που αγαπά, θεωρεί το αγαπώμενο πρόσωπο απόλυτα δικό του. Ως εκ τούτου, θέλει να το ορίζει απόλυτα, να καθορίζει την πορεία του, να το διαμορφώνει, να έχει αποκλειστικότητα, να έχει την προσδοκώμενη ανταπόκριση στη δική του αγάπη, να έχει την αιώνια ευγνωμοσύνη του για όσα του προσφέρει. Αυτό συμβαίνει και με τα παιδιά μας και με το σύζυγό μας, μερικές φορές και με τους φίλους μας ή με κάποια άλλα ευεργετημένα από εμάς πρόσωπα.

Ας εξετάσουμε λίγο κατά πόσον μια τέτοιου είδους σχέση είναι αγάπη.

Χρειάζεται να θυμόμαστε συνεχώς ότι ακόμη και ο πάνσοφος και παντοδύναμος Θεός δεν προσφέρει την αγάπη Του σε μας με τρόπους που θα μας αφαιρούσαν την ελευθερία της ανταπόκρισης. Μας αφήνει ελεύθερους να πούμε ναι ή όχι σ' Αυτόν, στην αγάπη Του, τους συνανθρώπους μας και τις ευθύνες μας προς τη ζωή. Είναι απίστευτο πόσο σέβεται ο Θεός την ελευθερία μας, παρόλο που μας αγαπά υπερβολικά, μάλλον ακριβώς επειδή μας αγαπά υπερβολικά. Η ελευθερία είναι αυτή που μας κάνει ανθρώπους, το αυτεξούσιό μας είναι η κορωνίδα των χαρισμάτων μας. Ο λόγος, η ευφυΐα και η ψυχή ακόμη, που μας διαφοροποιούν και μας κάνουν να υπερέχουμε από όλα τα πλάσματα του σύμπαντος, δεν θα είχαν αξία αν ήμασταν όντα κατευθυνόμενα και ετεροκαθοριζόμενα. Θα ήμασταν καλοφτιαγμένα παιχνίδια στα χέρια του πανίσχυρου

δημιουργού μας. Το ανθρώπινο μεγαλείο συνίσταται στο ότι μπορούμε ανά πάσα στιγμή να επιλέγουμε. Όσο πιο ελεύθεροι είμαστε, τόσο προσομοιάζουμε στο Δημιουργό μας και κινούμαστε μέσα στις προδιαγραφές της δημιουργίας μας. Όταν εν ονόματι της αγάπης μας δεσμεύουμε το άλλο πρόσωπο είναι σαν να του αποστερούμε την ιδιότητά του να είναι άνθρωπος. Όσο βαρύτερο κι αν ακούγεται αυτό, είναι πολύ αληθινό.

Αυτό σημαίνει ότι καλούμεθα να πούμε τον λόγο της αγάπης και να προσφέρουμε το έργο της αγάπης αφήνοντας τον άλλον ελεύθερο να ανταποκριθεί. Μπορεί να ανταποκριθεί εύστοχα, δηλαδή για το καλό του, ή άστοχα, δηλαδή προς βλάβη του. Η αγάπη επιδιώκει την υγιή ανάπτυξη του αγαπωμένου προσώπου. Δεν μπορεί να υπάρχει υγιής ανάπτυξη όταν στραγγαλίζεται η ελευθερία εν ονόματι οιοδήποτε σκοπού, όπως η ηθική ή το συμφέρον. Π.χ. Τα παιδιά μας χρειάζονται την αγάπη μας, τη φροντίδα και την προστασία μας, αλλά ταυτόχρονα έχουν ανάγκη να είναι και ο εαυτός τους κι αυτόν τον εαυτό να μπορούν να τον εκφράζουν, να μην είναι δική μας προέκταση και να έχουν εκείνα την ευθύνη της ζωής τους. Μπορεί να καταληφθούν από ασύλληπτης έντασης οργή για κάθε ενέργεια δική μας που την αισθάνονται ως παρεμβάση στη ζωή τους. Εμείς μπορεί να ισχυριζόμαστε ότι τα αγαπάμε και θέλουμε να τα προστατέψουμε από απογοητεύσεις και καταστροφικές επιλογές. Και ως ένα σημείο φαίνεται πως έχουμε δίκιο. Αυτό όμως δεν μπορεί να γίνεται με συνεχείς απαγορεύσεις και επιταγές, με αυταρχισμό και αυστηρότητα, με συνεχείς παρεμβάσεις στο δικό τους ζωτικό χώρο. Πρέπει να γίνεται με διάλογο, ο οποίος, εννοείται, δεν θα είναι πάντα ειρηνικός. Θα έχει συγκρούσεις. Θα είναι μια πάλη ελεύθερων πλασμάτων. Δεν θα νικούν μόνο τα επιχειρήματα, αλλά και η ανάγκη του πιο αδύναμου να εκφραστεί ακόμα και ανεπιτυχώς ή απρεπώς.

Παράδειγμα πρώτο: Συζητούσα με κάποιον γονέα και μου έλεγε πως ο δωδεκαετής γιος του αρχίζει να αντιμιλά, να θυμώνει και να μιλάει πολύ άσχημα, αυτός που μέχρι πριν λίγο καιρό ήταν ένα υπάκουο και ευάγωγο παιδί. Του είπα πως αυτό είναι φυσιολογικό και ευκαταίο. Θα ήταν ανησυχητικό το αντίθετο, το να συνέχιζε δηλαδή να είναι πρόας και πειθήνιος. Η μητέρα κυρίως αισθάνεται πως το παιδί της ολοένα «χαλάει», γίνεται πιο θυμώδες, ευέξαπτο, λέει λόγια που στο σπίτι θεωρούνται ανεπίτρεπτα, χτυπάει πόρτες, δεν σέβεται ούτε μάνα ούτε πατέρα κ.τ.λ. Αυτή η συμπεριφορά των προεφήβων μας τρομάζει, μας αναστατώνει, μας βάζει σε σκέψεις σκοτεινές, όπως «πάει το παιδί μου, θα γίνει αλήτης» κ.ο.κ. Ιδίως στα πρώτα μας παιδιά, αν τύχει να είναι ιδιαίτερα αντιδραστικά, παθαίνουμε ένα σοκ. Όλη η «ιστορία», όλο το παιχνίδι παίζεται και κρίνεται από τη δική μας κτητική συμπεριφορά και τις προθέσεις επιβολής μας πάνω στο παιδί, στον προεφήβο. Αν καταλάβει ότι το αγαπάμε, αλλά δεν θα συντριψούμε την ελευθερία του, δεν θα αντιδράσει τόσο άγρια. Αν εισπράττει τη διάθεση της απόλυτης

επιβολής μας πάνω του, θα αντιδράσει και είναι ευχής έργον να αντιδράσει και να χαρούμε γι' αυτό ακόμα κι αν εξωτερικά πονάμε από τα λόγια του. Κάποια παιδιά νωθρά, δεν αντιδρούν. Οι γονείς μπορεί να εφησυχάζουν ή και να καυχώνται πως έχουν καλά παιδιά. Αυτά τα καλά παιδιά στην πραγματικότητα τις πιο πολλές φορές είναι άβουλα όντα που ευχαρίστως εκχωρούν την ελευθερία τους για να μην συγκρούονται και να μην χάνουν ίσως κάποια ευεργετήματα, π.χ. χαρτζιλίκι, άλλες παροχές της μαμάς και του μπαμπά ή απλά και μόνο γιατί δεν θέλουν να χαλούν χατίρι των γονιών τους. Αυτό ωστόσο δεν είναι υγιές. Δεν φανερώνει ισχυρές προσωπικότητες, αλλά μάλλον κολοβωμένες.

Παράδειγμα δεύτερο: Σε μια γνωστή οικογένεια προέκυψε μια οξυτάτη κατάσταση που μας προβλημάτισε όλους πάρα πολύ. Το κορίτσι δώδεκα μόλις ετών, άριστη μαθήτρια μπαίνοντας στο Γυμνάσιο έζησε μια ασυγκράτητη προεφηβεία- εφηβεία, φοβερή αντίδραση στη μητέρα κυρίως αλλά και στον πατέρα, βρισιές, αντίδραση στο σχολείο, παρέα με όλους τους «αλήτες» -δεν μ' αρέσει η λέξη, τη χρησιμοποιώ μόνο για να συνεννοηθούμε, εννοώ παιδιά με ακραίες συμπεριφορές και τέλεια αποστασιοποίηση από τα παραδεδομένα που όμως σίγουρα κάπου οφείλεται, κάποιοι μεγάλοι έχουν ευθύνη γι' αυτό- κάπνισμα, ξενύχτι στις καφετέριες και ό,τι άλλο μπορεί κανείς δυσάρεστο να φανταστεί. Οι γονείς αναστατώθηκαν, έκλαψαν, πάλεψαν να τη συγκρατήσουν. Η φοβερή αντίδραση μάλλον εντεινόταν. Επισκέψεις σε πνευματικούς και ψυχολόγους κατέληξαν πάντα στο ίδιο συμπέρασμα: «Χαλαρώστε την επιβολή σας πάνω στο παιδί. Μειώστε τις απαιτήσεις σας». -Εδώ να πούμε ότι το παιδί αυτό έφερε πάντα καθαρό άριστα και σε όλα του τα μαθήματα και σε όλες τις ασχολίες που ήταν πάρα πολλές εξωσχολικές δραστηριότητες. Η μητέρα δεν δεχόταν να πέσει κάτω από το 10 στο Δημοτικό ή το 20 αργότερα στο Γυμνάσιο για κανέναν λόγο.- «Μην ορίζετε κάθε δευτερόλεπτο της ζωής του. Δώστε του χρόνο να αναπνεύσει και να επιλέξει αυτό τι θα κάνει με το χρόνο του, με το μυαλό του, με τα όνειρά του». Πήρε δυο χρόνια στους γονείς να καταλάβουν κάπως την ασφυκτική πίεση που είχαν ασκήσει και συνέχιζαν να ασκούν σ' αυτό το δύσμοιρο πλάσμα. Όταν άρχισαν να το καταλαβαίνουν, άρχισε να βελτιώνεται και η κατάσταση.

Είναι λοιπόν αναπότρεπτο και ευκαίιο ο ζωντανός διάλογος μεταξύ γονέα και παιδιού ή μεταξύ δύο συζύγων να είναι κάποιες φορές επεισοδιακός και τραχύς. Σ' αυτόν το διάλογο ενεργοποιούνται δυνάμεις αγάπης και οργής και από τις δύο πλευρές. Κάθε ανθρώπινη σχέση κρύβει έναν αγώνα τυραννίας και ελευθερίας. Γι' αυτό οι ανθρώπινες σχέσεις είναι πάρα πολύ δύσκολες. Η αγάπη δεν σημαίνει πάντα ειρήνη. Μπορεί να είναι ένας πόλεμος εσωτερικός αλλά και εξωτερικευμένος. Ένταση και σύγκρουση συχνά συνοδεύουν το έργο της αγάπης. Ακόμα και η αγάπη μας προς τον Θεό κρύβει έναν πόλεμο. Ο εγωισμός μας

χτυπιέται συνεχώς με την αγάπη του Θεού, μέχρι να βρει ο άνθρωπος με δικό του προσωπικό αγώνα - όχι επειδή έτσι το λένε κάποιοι πνευματικοί ή ο πατέρας ή η μητέρα - την ελεύθερη επιλογή του θελήματος του Θεού ως την ιδανική επιλογή της ζωής του.

Θα αναφέρω πάλι δύο παραδείγματα για να καταλάβουμε πώς πρέπει να αγαπάμε.

Το πρώτο αναφέρεται σε ένα βιβλίο που περιέχει συζητήσεις κάποιου με τον π. Παΐσιο.

Παράδειγμα 1ο : Επισκέφθηκε κάποτε τον π. Παΐσιο κάποιος που μόλις είχε έρθει από τις ΗΠΑ. Συζήτησαν για λίγο. Ο π. Παΐσιος διέκρινε στον άνθρωπο αυτό έντονη τη Χάρη του Θεού. Θέλησε να μάθει τι είχε κάνει αυτός ο άνθρωπος και αξιώθηκε τόση ευλογία.

«-Πες μου, του λέει, περιστατικά από τη ζωή σου. Πες μου με λεπτομέρειες πώς είναι η οικογένειά σου, η γυναίκα σου, τα παιδιά σου.

Ο άνθρωπος αυτός πολύ ταπεινά άρχισε να εξομολογείται:

-Πάτερ μου, μέχρι πριν δέκα χρόνια περίπου ήμασταν μια αγαπημένη οικογένεια. Η γυναίκα μου ήταν αφοσιωμένη στα παιδιά, σε μένα, στο σπιτικό μας. Μια μέρα, δεν ξέρω ακόμα τι της συνέβη, μου ζήτησε να βγαίνει μόνη της, να έχει χρόνο δικό της. Της το επέτρεψα χωρίς αντίρρηση, μάλιστα της πρότεινα να την εξυπηρετώ με το αυτοκίνητο. Πέρασε λίγος χρόνος, μου ζήτησε να λείψει από το σπίτι για λίγον καιρό γιατί αισθανόταν να πνίγεται. Κατάλαβα ότι το είχε ανάγκη. Συζήτησα μαζί της και ήμουν πρόθυμος να αλλάξω τη συμπεριφορά μου για να την κάνω να αισθάνεται πιο άνετα. Επέμενε να φύγει. Της το επέτρεψα. Πονούσα πολύ εσωτερικά, αλλά την ξεπροβόδισα φιλώντας την και λέγοντάς της ότι πάντα η καρδιά μου θα είναι ανοιχτή γι' αυτήν. Έφυγε και δεν ξαναγύρισε. Μετά από χρόνια έμαθα πως ζει ως πόρνη. Έλυσε η ψυχή μου, έκλαψα γι' αυτήν. Ίσως, έλεγα, εγώ να την οδήγησα εκεί. Ζητούσα από τον Θεό με δάκρυα και ολονύκτιες προσευχές να μας ελεήσει και τους δυο. Έψαξα να την βρω. Πέρασα πολλές νύχτες σε κακόφημους δρόμους και στέκια. Την βρήκα σε κατάσταση που δεν την αναγνώριζα. Εκείνη με γνώρισε και ήρθε στην αρχή πειρακτικά προς το μέρος μου. Όταν όμως είδε την οδύνη της καρδιάς μου κι ότι ακόμα την αγαπώ και την περιμένω, λύγισε. Έκλαψε πολύ. Ντράπηκε γι' αυτό που ήταν. Τη χάιδεψα ευγενικά και της είπα πως είναι ελεύθερη να κάνει αυτό που θέλει. Δεν επέστρεψε ακόμη. Εγώ, πάτερ, πιστεύω και παρακαλώ το Θεό να τη φωτίσει και ν' αποφασίσει να γυρίσει πάλι κοντά μας».

Ο πατήρ Παΐσιος βεβαίωσε αργότερα πως αυτός ο άνθρωπος είχε πλούσια τη Χάρη του Θεού γιατί είχε σεβαστεί την αμαυρωμένη εικόνα του Θεού κατά τρόπο απόλυτο. Είχε αγαπήσει αληθινά, εν ελευθερία.

Παράδειγμα 2ο, επίσης αληθινό:

«Χρόνια παιδεύοταν ο Ν. μέσα στη συζυγία του. Είχε τη βεβαιότητα ότι υπηρετούσε ύψιστο και θεάρεστο έργο αφού προσπαθούσε να κάνει τέλεια τη σύζυγό του, προνοητική, οργανωμένη, επιμελή, νοικοκυρά, ευαίσθητη αλλά και ψύχραιμη, υπάκουη αλλά και καλή συνομιλήτρια, πρόθυμη και όλα τα λοιπά καλά. Μάλιστα για να την βοηθήσει, της παρουσίαζε ως παραδείγματα φίλες και γνωστές: "Εκείνη να τη μοιάσεις στη νοικοκυροσύνη, την τάδε στον τρόπο που συζητά με τα παιδιά της, την τρίτη στην υπακοή της" και πάει λέγοντας. Σίγουρα ήταν ένας τέλειος σύζυγος αφού νοιαζόταν κι αγωνιζόταν τόσο πολύ για τη βελτίωση της γυναίκας του. Μερικές φορές όταν εκείνη δεν ανταποκρινόταν πλήρως, δικαιολογημένα γινόταν αυστηρός, ύψωνε τη φωνή, "σήκωνε το φραγγέλιο!" - έτσι δεν έκανε κι ο Κύριός μας; Κι εκείνη η ευλογημένη δεν μπορούσε να κάνει όλα όσα της ζητούσε για το καλό της οικογένειας; Τόσο ανεπίδεκτη αλλαγής πια;

Πέρασαν χρόνια. Η σύζυγος ποτέ δεν μπόρεσε να φτάσει στο επιθυμητό επίπεδο. Πάντα υπολείποταν. Το αδέκαστο μάτι του συζύγου μετρούσε χιλιοστό-χιλιοστό την πρόοδό της και δυστυχώς την έβρισκε λειψή. Δυστυχία βασίλευε σ' εκείνο το σπιτικό. Η γυναίκα είχε μόνιμο άγχος για το τι θα βρεθεί λειψό και τι θα επακολουθήσει. Ο άντρας ήταν βαθύτατα απογοητευμένος από την αποτυχία της γυναίκας του. Τα παιδιά μεγάλωναν σ' ένα βαρύ κλίμα σύγκρισης και απόρριψης και πολύ ολίγων λόγων. (Τι να πει μια αποτυχημένη μάνα; Πώς να νουθετήσει τα παιδιά της; Πώς να τα παρηγορήσει όντας η ίδια απαρηγόρητη; Τι να πει ο μονίμως πικραμένος πατέρας που αισθανόταν ότι έχασε τη ζωή του δίπλα σε μια γυναίκα πολύ κατώτερή του;)

Κάποτε το ζευγάρι βρέθηκε στο κελάκι ενός σοφού γέροντα. Τα χρόνια και η άσκηση τον είχαν κυρτώσει. Η όψη του μαρτυρούσε τη φλόγα της ψυχής του και τη γλύκα της καρδιάς του.

Από το "Ευλογείτε, παππούλη!" βρέθηκαν σιγά-σιγά κι αβίαστα να ξεδιπλώνουν μπροστά του την ταλαίπωρη ζωή τους. Ήταν κι οι δυο πονεμένοι. Δεν ζητούσαν δικαίωση, αλλά λύτρωση!

Εκείνους τους άκουγε προσευχόμενος. Ύστερα έπιασε το χέρι του άντρα και το φίλησε.

"-Παιδί μου," του είπε. "Μας αγαπάει κανένας πιο πολύ από τον Χριστό;"

"-Όχι, παππούλη" απάντησε ο άντρας που ήταν πιστός, ζωντανό μέλος της εκκλησίας.

"-Αυτός ο Χριστός δεν είναι ο Παντοδύναμος Θεός;"

"-Ναι, παππούλη μου".

"-Δεν θα μπορούσε λοιπόν ο Παντοδύναμος Θεός να μας διορθώσει πρώτα, να μας δώσει όλα τα καλά φυσικά κι ύστερα καλοπλασμένους κι όμορφους να μας αγαπάει;"

"-Νομίζω πως, αν το ήθελε, θα μπορούσε να το κάνει..."

"-Αυτό έκανε; Ήρθε στη γη, κινήθηκε ανάμεσα σε σκληρούς, ελεεινούς, πλανεμένους και ταλαίπωρους ανθρώπους. Τους μίλησε τόσο συναρπαστικά, όσο δεν είχε ακουστεί ούτε και θ' ακουστεί ποτέ από χείλια ανθρώπων. Τους ευεργέτησε, θεράπευσε τους ασθενείς, έδωσε φως στους τυφλούς, χόρτασε πεινασμένους, καθάρισε λεπρούς κι όμως εκείνοι παρέμεναν όπως τους βρήκε. Κι ύστερα σταυρώθηκε για όλους αυτούς κι όλους εμάς. Έχυσε το Τιμιο Αίμα Του πάνω στον ατιμωτικό σταυρό για ελεεινούς ανθρώπους που δεν είχαν καθόλου διορθωθεί. Μας αγάπησε δωρεάν, χωρίς αντάλλαγμα. Κάποιοι συναισθάνθηκαν αυτή την αγάπη κι έλυωσαν κι άλλαξαν τη ζωή τους. Κανείς όμως με το ζόρι. Κανέναν δεν διόρθωσε με το μαστίγιο ή τη φωνή ή το θυμό ή με κρίσεις και συγκρίσεις και κατακρίσεις. Αγάπα, παιδί μου, όπως ο Χριστός! Τα υπόλοιπα θα έρθουν μόνα τους..."

Ο Ν. έσκυψε το κεφάλι κι αναλύθηκε σε λυγμούς...»

Τα συμπεράσματα μετά τα δυο παραδείγματα είναι δικά μας.

Όστόσο επειδή πολλές φορές τίθεται το ερώτημα της εν ελευθερία αγάπης σε πιο πρώιμες ηλικίες, τότε που διαπλάθεται η προσωπικότητα του παιδιού, τότε που πρέπει να ασκηθεί αγωγή και πολλές φορές οφείλουμε να γίνουμε απόλυτοι, απαγορευτικοί κτλ, μπορούμε να πούμε σαν γενικό κανόνα, πως είναι καλό να αφήνουμε από πολύ μικρά τα παιδιά να δοκιμάζουν τα όριά τους και τις επιλογές τους και να μαθαίνουν παθαίνοντας από τις φυσικές συνέπειες των πράξεών τους. Αυτή η εμπειρία θα είναι ανάλογη με την ηλικία τους. Ο κανόνας για μας θα είναι, να επεμβαίνουμε όσο γίνεται λιγότερο, να μη λυπόμαστε τα παιδιά μας, αλλά να τα κάνουμε επίμονους και θαρραλέους αγωνιστές. Απλά παραδείγματα: Να ντυθεί μόνο του κι ας βάλει στραβά τα ρούχα, να μη ντυθεί γερά (πέμπτη, έκτη δημοτικού κάνουν τα παλικάρια) και να κρολογήσει, να μην ετοιμάσει σωστά τα μαθήματα και να πάει αδιάβαστος σε συνεννόηση με το δάσκαλο ώστε να υποστεί τις συνέπειες, να μην προνοήσει για κάτι και να το στερηθεί κτλ. Για να λειτουργήσει ο νόμος των φυσικών συνεπειών και να μαθαίνει το παιδί από τα σφάλματά του, πρέπει η μάνα να μην παρεμβαίνει ως σωτήρας της τελευταίας στιγμής. Αυτός είναι ο πρώτος και τελευταίος κανόνας.

Ας δούμε κι ένα ποίημα γραμμένο ακριβώς για το θέμα μας:

«Σ' αγαπώ και τρομάζω!

Δεν ξέρω πώς να σου φερθώ.

Φοβάμαι να μη σε συνθλίψω.

Θέλω μόνο να σε ποτίζω με λίγο νερό δροσερό,
να σε βλέπω ν' ανεβαίνεις ψηλά, να ομορφαίνεις.

Θέλω να σε στρέφω στο φως

να το δέχεσαι μέσα σου, όπως μπορείς,

να γίνεται λάμψη στην ψυχή και στα μάτια σου.

Θέλω να σε χαίρομαι από απόσταση

όχι μέσα στη σφιχτή αγκαλιά μου.

Θέλω να σου μιλώ κι εσύ να 'χεις αντίλογο,
λόγο και στόχο δικό σου.
Θέλω να σου δείχνω ένα δρόμο,
αλλά εσύ να παλεύεις ν' ανοίξεις
το ολόδικό σου στενό μονοπάτι.
Θέλω να σε βλέπω τα φτερά σου ν' ανοίγεις
και να φεύγεις μακριά.

Σ' αγαπώ και τρομάζω!
Σ' αγαπώ κι αποτραβιέμαι,
μη σου κρύψω τον ήλιο,
μη σου λιγοστέψω τον αέρα που αναπνέεις.
Αν με χρειαστείς, θά 'μαι δίπλα σου.
"Ψιθυριστά" φώναξέ με».

Η ΑΓΑΠΗ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Όσα μέχρι τώρα έχουμε πει για την αγάπη είναι ανθρώπινα. Είναι πολύ καλά, άριστα κι αξίζει πραγματικά να τοποθετηθούμε έστω κι έτσι απέναντι στην αγάπη για να την κατανοήσουμε, αλλά κυρίως για να τη βιώσουμε σωστά.

Όσotόσο υπάρχει και ο αποκαλυπτικός λόγος, ο Λόγος του Θεού που μας φανερώνει την Αγάπη του Θεού. Δεν μπορούμε να μένουμε στα δικά μας περιορισμένα, μικρά και λιγιστά δεδομένα της αγάπης, όταν μας έχει αποκαλυφθεί κάτι απίστευτα μεγαλειωδέστερο. Θα ήταν μια τεράστια αδικία για όλους μας αν δεν μιλούσαμε για την Αγάπη του Θεού προς εμάς και για την αγάπη που από Εκείνον ζητιέται από εμάς προς τους αδελφούς μας. Θα δούμε λοιπόν από δω και πέρα ευαγγελικά χωρία που μας μιλούν για την Αγάπη και θα πούμε κάποια πράγματα με τη βοήθεια του Θεού.

Κατ' αρχάς να πούμε πως αν ψάξει κανείς στο λήμμα «αγάπη» σε μια concordancia, (έτσι λέγεται το βιβλίο το οποίο συνοδεύει όλα τα μεγάλα κλασσικά συγγράμματα και στο οποίο είναι καταχωρημένες με αλφαβητική σειρά οι κυριότερες λέξεις που απαντώνται μέσα στο σύγγραμμα με τις ακριβείς παραπομπές), θα βρει πάρα πολλά σημεία αναφοράς. Η λέξη «αγάπη» είναι θα λέγαμε η «αγαπημένη» της Καινής Διαθήκης. Άλλωστε η χριστιανική διδασκαλία –κακώς λέγεται θρησκεία, κι ως μην κάνουμε αυτό το λάθος, γιατί οι θρησκείες είναι ανθρώπινες επινοήσεις ενώ η χριστιανική διδασκαλία είναι η αποκάλυψη του Λόγου του Θεού–ονομάζεται διδασκαλία της Αγάπης. Καμιά άλλη διδασκαλία δεν μπορεί να ονομαστεί έτσι, ούτε καν διεκδικεί καμιά άλλη αυτόν τον τίτλο.

Ας αρχίσουμε από την «Επί του Όρους ομιλία του Χριστού» στην οποία πρωτοακούστηκε ο υπέροχος λόγος Του. Αυτός ο λόγος που σαγήνευε τα πλήθη και κατά χιλιάδες Τον ακολουθούσαν και βεβαίωναν πως κανείς ποτέ μέχρι τότε δεν είχε μιλήσει έτσι στους ανθρώπους.

Στο ε' κεφάλαιο του Ευαγγελίου του Ματθαίου διαβάζουμε:

«ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, ἀγαπᾶτε τοὺς ἐχθροὺς ὑμῶν, εὐλογεῖτε τοὺς καταρωμένους ὑμᾶς, καλῶς ποιεῖτε τοῖς μισοῦσιν ὑμᾶς καὶ προσεύχεσθε ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων ὑμᾶς καὶ διωκόντων ὑμᾶς, ὅπως γένησθε υἱοὶ τοῦ πατρὸς ὑμῶν τοῦ ἐν οὐρανοῖς, ὅτι τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἀνατέλλει ἐπὶ πονηροῦς καὶ ἀγαθοῦς καὶ βρέχει ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους. ἐὰν γὰρ ἀγαπήσητε τοὺς ἀγαπῶντας ὑμᾶς, τίνα μισθὸν ἔχετε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι τὸ αὐτὸ ποιοῦσιν; καὶ ἐὰν ἀσπάσησθε τοὺς φίλους ὑμῶν μόνον, τί περισσὸν ποιεῖτε; οὐχὶ καὶ οἱ τελῶναι οὕτω ποιοῦσιν; Ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὡς ὁ πατὴρ ὑμῶν ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς τέλειός ἐστιν». (Ματθ. ε' 44-48)

Μέχρι αυτή τη στιγμή ισχύει στους Εβραίους, οι οποίοι έχουν την πιο προηγμένη πίστη ανάμεσα σ' όλους τους λαούς της εποχής -είναι οι μόνοι μονοθεϊστές- το «οφθαλμόν αντί οφθαλμού και οδόντα αντί οδόν-

τος» που σημαίνει εκδίκηση, πληρωμή της αδικίας με το ίδιο ακριβώς νόμισμα. Ο δικός μας Σωκράτης έχει προχωρήσει με το φιλοσοφικό του στοχασμό –ίσως και με θεία φώτιση γιατί θεωρείται φορέας του Σπερματικού Λόγου, δηλαδή της εν σπέρματι αποκάλυψης του Θεού στους ανθρώπους πριν από τον ερχομό του Σωτήρα Χριστού- πιο μπροστά «Μηδέ αδικούμενον δεῖ αντιδικεῖν» λέει στον μαθητή του Κρίτωνα λίγο πριν πιει το κώνειο αρνούμενος να παραβεί τους νόμους της πατρίδας του ακόμα κι αν άδικα τον είχαν κρίνει.

Τα λόγια του Χριστού όμως αφήνουν πίσω τους κάθε προηγούμενο. Είναι εκπληκτικά: «Αγαπάτε τους εχθρούς σας, ευλογείτε αυτούς που σας καταρώνται, ευεργετείτε αυτούς που σας μισούν και προσεύχεσθε γι' αυτούς που σας καταδιώκουν και σχεδιάζουν κακά εναντίον σας. Έτσι θα γίνετε παιδιά του επουράνιου Πατέρα σας. Αυτός ανατέλλει τον ήλιο πάνω από κακούς κι από καλούς και βρέχει σε δίκαιους και άδικους. Ποιο το όφελος αν αγαπάτε αυτούς που σας αγαπούν; Τι μισθό θα πάρετε; Και οι άρπαγες και οι αμαρτωλοί τελώνες το κάνουν αυτό. Κι αν ασπάζεστε μόνο τους φίλους σας, τι περισσότερο κάνετε από τους αμαρτωλούς; Να γίνετε τέλειοι, όπως τέλειος είναι ο ουράνιος Πατέρας μας».

Καλούμαστε να κάνουμε συνεχώς –τα ρήματα είναι στον Ενεστώτα, όχι στον Αόριστο- την υπέρβαση. Ανεξάρτητα, άσχετα από το τι δεχόμαστε, η δική μας στάση πρέπει να είναι αγάπη, ευλογία, προσευχή, ευεργεσία. Έτσι θα μοιάσουμε με τον Θεό, ο οποίος δεν ξεχωρίζει δικαίους και άδικους –σ' αυτή τη ζωή τουλάχιστον- δεν αντιδικεί συνεχώς μ' όλους εμάς τους αμαρτωλούς και άθλιους, αλλά συνεχώς μας ευεργετεί με τις άπειρες δωρεές του. Αγαπώντας λοιπόν μιμούμαστε την αγάπη του Θεού.

Όπως βλέπουμε η αγάπη είναι απόφαση και στάση ζωής. Πρέπει να την απεξαρτήσουμε από τα συναισθήματα που μας γεννά η σχέση μας με ένα πρόσωπο. Υπάρχουν πράγματι γύρω μας άνθρωποι που δεν μας φέρονται καλά για άπειρους λόγους. Μιλήσαμε πέρυσι για το σύμπλεγμα μειονεξίας, για την αίσθηση αδικίας που φωλιάζει σε πολλούς ανθρώπους και τους σπρώχνει σε συμπεριφορές πικρές, άδικες, σκληρές. Το γιατί μας αδικεί κάποιος είναι δική του ευθύνη, το αν όμως θα ανταποδώσουμε την αδικία ή θα φερθούμε με αγάπη είναι δική μας απόφαση. Είναι μια παγίδα η εκδικητικότητα και δυστυχώς πέφτουμε συχνά σ' αυτήν.

Πώς μπορούμε να ξεφύγουμε;

Λένε οι γεροντάδες, άνθρωποι που πέρασαν τη ζωή τους με ατέλειωτη άσκηση παλεύοντας με τα πάθη κι αγωνιζόμενοι να κατακτήσουν την αρετή: Η αγάπη είναι δώρο θεϊκό, είναι καρπός του Αγίου Πνεύματος που δίνεται σε ψυχές αγωνιζόμενες κι αγιασμένες. Αναφέρω δυο ανθρώπους αγάπης, τον πατέρα Παΐσιο και τη Γερόντισσα Γαβριηλία («Ασκητική της Αγάπης»). Και οι δύο έλεγαν πως η καρδιά τους κόντευε

να σπάσει από την αγάπη. Δεν έβρισκαν ησυχία και ξεκούραση ή μάλλον δεν κουράζονταν ποτέ υπηρετώντας τον συνάνθρωπο με τρόπους αξιοθαύμαστους. Αυτή η αγάπη είναι δώρο θεϊκό. Αλλά κι εμείς οι «φτωχοί» που δεν έχουμε αυτό το δώρο πρέπει, λέει, να ενεργούμε σαν να το έχουμε. «Κάνε σαν να είχες αγάπη και θα σου δοθεί και η αγάπη». Δεν καλούμαστε να ενεργήσουμε υποκριτικά, αλλά με την υπέρβαση του εγωισμού μας, του κακού μας χαρακτήρα, της κακιάς μας συνήθειας. Με αγώνα, που κάποια στιγμή θα ελκύσει τη Χάρη του Θεού και θα μας δοθεί και η αληθινή, η θεϊκή αγάπη.

Λένε επίσης πως μόνο αν βάλουμε μέσα στην ψυχή μας την μονολόγιστη ευχή «Κύριε, Ιησού Χριστέ, ελέησόν με τον αμαρτωλό» και την γεμίσουμε με την ευχή και με αναγνώσματα ωφέλιμα και με ακούσματα και θεάματα καθαρά και οικοδομητικά και κυρίως αν τη θρέψουμε με Σώμα και Αίμα Χριστού κι αν εκτοπίσουμε έτσι τη «σαβούρα» που μας φορτώνει η ανέμελη κι αφρόντιστη ζωή μας μέσα στον σκληρό και αμαρτωλό κόσμο, μόνο τότε θα έχουμε τη δύναμη και την ετοιμότητα, την εγρήγορση και την ενάργεια να φερθούμε αγαπητικά και να μην αντιδικήσουμε.

« Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολάς τὰς ἐμὰς τηρήσατε, ὁ ἔχων τὰς ἐντολάς μου καὶ τηρῶν αὐτάς, ἐκεῖνός ἐστιν ὁ ἀγαπῶν με· ὁ δὲ ἀγαπῶν με ἀγαπηθήσεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου, καὶ ἐγὼ ἀγαπήσω αὐτὸν καὶ ἐμφανίσω αὐτῷ ἐμαυτόν». (Ιωάν 14, στ15-21)

Εάν με αγαπάτε, να τηρείτε τις εντολές μου. Αυτός που γνωρίζει τις εντολές μου και τις τηρεί, αυτός με αγαπά. Αυτός δε που με αγαπά θα αγαπηθεί από τον Πατέρα μου κι εγώ θα τον αγαπήσω και θα του φανερωθώ.

Η αγάπη προς τον Χριστό φανερώνεται, αποδεικνύεται με την γνώση και την τήρηση των εντολών Του. «Ου πας ο λέγων με Κύριε, Κύριε, σωθήσεται, αλλ' ο ποιῶν το θέλημα του πέμψαντός με Πατρός». Μας λέει αλλού πάλι ο Κύριος. Με τα λόγια δεν φανερώνεται η αγάπη, αλλά με τα έργα. Αυτά περιμένει ο Θεός από εμάς, την τήρηση των εντολών Του. Η τήρηση των εντολών δεν γίνεται με εσωτερική πίεση, με την αίσθηση ενός βαριού χρέους από το οποίο θα θέλαμε ίσως να ξεφύγουμε, αλλά με ευχάριστη και ευχαριστιακή διάθεση. Θέλουμε, σπεύδουμε με χαρά να κάνουμε το θέλημα του Θεού και να Του αποδείξουμε την αγάπη μας. Αλλά κατ' αναλογίαν αυτό συμβαίνει και με τον άνθρωπο που αγαπάμε. Δεν αγαπάμε με λόγια όμορφα και γλυκά κι ευγενικά, αλλά σπεύδοντας να τηρήσουμε το θέλημα του αγαπημένου προσώπου, εφόσον βέβαια αυτό δεν είναι ανήθικο ή αντίθετο με το θέλημα του Θεού.

1. «ἐντολήν καινήν δίδωμι ὑμῖν ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους, καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς ἵνα καὶ ὑμεῖς ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις». (Ιωάν. 13 στ. 34-35)

2. «αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ ἣ ἐμὴ, ἵνα ἀγαπᾶτε ἀλλήλους καθὼς ἠγάπησα ὑμᾶς. μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει, ἵνα τις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. ὑμεῖς φίλοι μου ἐστε, ἐὰν ποιῆτε ὅσα ἐγὼ ἐντέλλομαι ὑμῖν». (Ἰωάν. 15, στ 12-14)

Σε ἄλλο σημεῖο μας λέγει ο Κύριος: Σας δίνω νέα ἐντολή, να ἀγαπάτε ο ἕνας τον ἄλλον. Ὅπως σας ἀγάπησα ἐγώ, ἔτσι να ἀγαπάτε ο ἕνας τον ἄλλον. Αὐτό θα εἶναι το σημάδι που θα καταλαβαίνουν ὅλοι ὅτι εἰστε μαθητές μου, αν ἔχετε μεταξύ σας ἀγάπη.

Και λίγο παρακάτω: Αὐτή εἶναι ἡ δική μου ἐντολή, να ἀγαπάτε ο ἕνας τον ἄλλον, ὅπως ἐγὼ σας ἀγάπησα. Μεγαλύτερη ἀπὸ αὐτή την ἀγάπη δεν ἔχει κανεὶς, ὥστε να προσφέρει τὴ ζωὴ του ὑπὲρ των ἀγαπημένων του. Εἰσεῖς εἰστε οἱ ἀγαπημένοι μου, αν κάνετε ὅσα σας δίνω ἐντολή να κάμετε.

Ἡ ἀγάπη που ζητά ἀπὸ μας ο Χριστός εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἄλλη, γιατί ζητά να εἶναι σαν τὴ δική Του. Δεν ὑπάρχει τίποτα που να μπορεῖ να συγκριθεῖ με τὴν ἀγάπη του Χριστοῦ. Μόνο ενεργεσία, μόνο σωτήρια λόγια, μόνο θυσία, με ἄκρα ταπείνωση και με ἀπόλυτο σεβασμό στον καθένα μας, ὅσο αἰσχροὺς και τιποτένιους κι αν εἶναι αὐτός ο καθένας. Αὐτό εἶναι το νέο πρότυπο συμπεριφορᾶς.

Μπορούμε; Μπορούμε να βαδίσουμε το δρόμο του Χριστοῦ;

Μόνοι μας, ὄχι. Δεν μπορούμε να ξεπεράσουμε τὴς ἀδυναμίες μας. Μας ὀρίζει συχνὰ ο παλιὸς κακὸς εαυτός μας. Ξεκινάμε ν' ἀγαπήσουμε, νομίζουμε πως οἱ καλὲς προθέσεις μας ἀρκούν, ἀλλὰ στην πορεία μπροστά στην παραμικρὴ δυσκολία, ὀρθώνεται μέσα μας ἐγωισμός, ιδιοτέλεια, αυτοδικαίωση και μας ρημάζουν. Κυριολεκτικὰ χάνουμε το μπουσουλὰ μας, πέφτουμε και ξαναπέφτουμε σε θυμὸ, ὀργή, σκληρότητα, φθόνο, ζήλια, πικρία. Ακόμα κι αν με ἀρκετὴ αυτοπειθαρχία δεν ἐξωτερικεύουμε τὴν κακία μας, ἀλλὰ τὴν θάβουμε μέσα μας, αὐτό δεν σημαίνει ὅτι δεν ὑπάρχει ἢ ὅτι τὴ νικήσαμε. Εἶναι ἐκεῖ, ἡ βαθύτερη φύση μας και παραμονεύει για να μας ἐξωκοίλει, να μας κρατήσει μακριὰ ἀπὸ τὴν ἀγάπη του Χριστοῦ και τὴν καθαρότητά Του.

Μόνοι μας λοιπὸν δεν μπορούμε. Μαζὶ με το Χριστό ὅμως μπορούμε.

Και θα εἶναι μαζί μας, γιατί μας το ὑποσχέθηκε. Θα εἶναι μαζί μας ὡς τὴ συντέλεια του αἰῶνος. Ἐχει στείλει για ὅλους μας τον Παράκλητο, το Πνεῦμα τῆς Ἀληθείας μ' ὅλα του τα δῶρα: ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότητα, ἀγαθοσύνη, πίστη, πραότητα και ἐγκράτεια.

Πρῶτο δῶρο εἶναι ἡ ἀγάπη. Αν ἔχουμε το Ἅγιο Πνεῦμα, ἔχουμε τὴν καθαρὴ ἀγάπη, τὴν ἀγάπη που εἶναι ὅπως αὐτή του Χριστοῦ. Αν δεν ἔχουμε το Ἅγιο Πνεῦμα, ἀπλὰ παλεύουμε με τὴς δικὲς μας φτωχὲς δυνάμεις, με ψευτοἀγάπες. Κάνουμε ἕνα βῆμα μπροστά και δέκα πίσω.

«μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκε· τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις, και εἴ τις ἕτερα ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ἡ ἀγάπη

τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται· πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη».

(Ρωμ. 13, 8-10)

Τίποτα ἄλλο δεν οφείλετε σε κανέναν, παρά να αγαπάτε ο ένας τον άλλον. Όποιος αγαπά, τηρεί όλον τον υπόλοιπο νόμο. Οι εντολές «ου μοιχεύσεις» και «ου φονεύσεις», «ου κλέψεις» και «ουκ επιθυμήσεις ὅσα του πλησίον σου ἐστίν» και ὅποια ἄλλη εντολή, συγκεφαλαιώνονται στο «αγαπήσεις τον πλησίον σου ως σεαυτόν». Η ἀγάπη δεν σκέφτεται και δεν ενεργεί κακὸ για τον ἄλλον. Η ἀγάπη εἶναι το πλήρωμα του νόμου. Στην ἀγάπη τηρείται ὅλος ο νόμος. Πράγματι, κι αν δεν υπήρχε καμία μα καμία ἄλλη εντολή, παρά μόνον: «Αγαπάτε ἀλλήλους», η χριστιανική διδασκαλία θα ἦταν ολοκληρωμένη.

Όποιος αγαπά εἶναι αυτονόητο ὅτι δεν θα κλέψει, δεν θα μοιχεύσει, δεν θα φονεύσει, δεν θα επιθυμήσει τα αγαθὰ του πλησίον του, θα τιμήσει τους γονεῖς του κτλ.. Θα τα κάνει δε ὅλα αυτά, ὄχι φοβούμενος κάποιον νόμο, ἀλλὰ μόνο επειδὴ ἀγαπά.

Ἀς δούμε τέλος τον ὕμνο της ἀγάπης, ὅπως τον συνέθεσε ο κορυφαῖος Ἀπόστολος Παῦλος στην Α' προς Κορινθίους ἐπιστολή.

Κεφάλαιο 13 « Ἐὰν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ και τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχων ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. και ἔὰν ἔχω προφητείαν και εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα και πᾶσαν τὴν γνώσιν, και ἔὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. και ἔὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, και ἔὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθῆσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογιζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει». (Α' Κορ, 13 1-8)

Ἐὰν λαλῶ τις γλώσσες των ἀνθρώπων και των ἀγγέλων, ἀλλὰ δεν ἔχω ἀγάπη, εἶμαι σαν ἕνα χάλκινο αντικείμενο που κάνει θόρυβο, σαν ἕνα κύμβαλο που ἀλαλάζει χωρὶς μελωδία. Κι αν ἔχω το χάρισμα της προφητείας και γνωρίζω ὅλα τα μυστήρια και κατέχω ὅλη τη γνώση, ἀκόμα κι αν ἔχω πίστη ὥστε να μετακινήσω και βουνά, ὅπως λέει η Γραφή, ἀλλὰ δεν ἔχω ἀγάπη, δεν εἶμαι τίποτα. Κι αν μοιράσω ὅλη μου την περιουσία, κι αν παραδώσω το σῶμα μου στη φωτιά (αν οδηγηθῶ στο μαρτύριο), ἀλλὰ δεν ἔχω ἀγάπη, δεν ἔχω κανένα ὄφελος. Η ἀγάπη ἔχει μακροθυμία, η ἀγάπη ἔχει χρηστότητα (ευγένεια και γνήσια καλοσύνη), η ἀγάπη δεν ζηλεύει, η ἀγάπη δεν φέρεται με ἀλαζονεία και αυθάδεια, δεν υπερηφανεύεται, δεν κάνει ἀσχήμιες, δεν ἔχει ιδιοτέλεια, δεν εξερεθίζεται ἐναντίον του ἄλλου, δεν βάζει στο νου το κακὸ για τον ἄλλον (ἔχει καλὸ λογισμό), δεν χαίρεται με τη ἀδικία, ἀλλὰ ἀντίθετα χαίρεται ὅταν επικρατεῖ η ἀλήθεια. Ὅλα τα σκεπάζει και τα δικαιολογεί, ἐμπιστεύεται και δέχεται με καλοσύνη τον πλησίον, δεν σταματὰ να ἐλπίζει ὅτι θα διορθωθῶν οι παρεκτρεπόμενοι. Ἐχει ἀπέραντη, ἀπειρη ὑπομονή. Η ἀγάπη δεν ξεπέφτει ποτέ. Εἶναι η ἀπόλυτη ἀξία.

Τι να πρωτοπούμε σχετικά με όλα αυτά;

Η ανθρώπινη γνώση, αλλά και η θείκη, θα λέγαμε, γνώση, η εισαγωγή στα βαθύτερα της πίστης, στα μυστήρια, το χάρισμα της προφητείας, η προσφορά υλικών αγαθών, ακόμα και αυτό το μαρτύριο, αν δεν έχουν αγάπη, δεν είναι τίποτα. Είναι άδεια, είναι κούφια, είναι χωρίς νόημα. Δεν ωφελούν, δεν σώζουν. Εδώ φαίνεται ξεκάθαρα ότι πίσω από τις ενέργειές μας πρέπει να εξετάζουμε αυστηρά τα κίνητρά μας. Η ίδια πράξη μπορεί να οδηγήσει στη σωτηρία ή στην απώλεια. Το μαρτύριο που έχει κίνητρο την αγάπη στο Χριστό ανοίγει τον Παράδεισο. Το μαρτύριο που έχει οποιοδήποτε άλλο κίνητρο είναι απλά θάνατος. Η προσφορά υλικών αγαθών μπορεί να γίνεται από διάθεση αυτοπροβολής και όχι από αγάπη. Ποιος γνωρίζει το βάθος της ψυχής μας; Ποιος ξέρει τα κίνητρα και τις αφορμές μας; Μόνο ο καρδιογνώστης Θεός. Από τους άλλους μπορεί να κρυφτούμε. Και τον εαυτό μας μπορεί να ξεγελάσουμε, να τον παραμυθιάσουμε. Τον Θεό δεν μπορούμε. Βλέπει πεντακάθαρα τα βάθη της ψυχής μας, γι' αυτό και είναι ο μόνος δίκαιος Κριτής.

Η αγάπη μακροθυμεί, δηλαδή συνεχώς συγχωρεί, σβήνει, ξεχνάει. Τι πολύτιμη λήθη! Λήθη των κριμάτων των άλλων. Δεν μας χρωστά κανείς. Εμείς είμαστε οφειλέτες στους άλλους. Τα δικά μας χρέη, τις δικές μας οφειλές, να μην τα λησμονούμε, να μην τα παραθεωρούμε. Των άλλων ούτε να τα σκεφτόμαστε, ούτε να τα λογαριάζουμε. Σαν να μην έχουν υπάρξει.

Η αγάπη έχει χρησιμότητα. Πόσο όμορφη σε περιεχόμενο λέξη! Τα έχει όλα: ευγένεια, καλοσύνη, λεπτότητα, καλό τρόπο. Δεν μπορεί αυτός που αγαπά να προσβάλλει τους άλλους, να είναι αγενής, να είναι αδιάφορος στις ανάγκες και τις ιδιαιτερότητές των άλλων. Και το αντίθετο, αυτός που δεν αγαπά όσο κι αν προσπαθεί να φερθεί ευγενικά και καλοσυνάτα, κάποια στιγμή θα προδοθεί ή θα φανερωθεί η «κούφια» ευγένεια, που δεν έχει υπόβαθρο την αγάπη.

Η αγάπη δεν ζηλεύει. Τεράστιο βάσανο η ζήλεια. Σαράκι που τρώει την ψυχή αυτού που την κρατά και δεν την εξορίζει από τα βάθη του είναι του. Πόσο πόνο έχει προκαλέσει και πόση οδύνη σε ανθρώπινες σχέσεις. Αν υπάρχει αγάπη, η ζήλεια δεν έχει τόπο να σταθεί γιατί η αγάπη έχει καλό λογισμό, όπως λέει λίγο πιο κάτω. «Ου λογίζεται το κακόν». Η ζήλεια αντίθετα όλο το κακό σκέφτεται, πάει παρέα με τον κακό λογισμό. Βρίσκει το κακό, ακόμα κι εκεί που δεν υπάρχει.

Η αγάπη δεν έχει έπαρση και αλαζονία. Υπάρχει και πλησιάζει τον άλλον με σεμνότητα, με ταπείνωση. Έρχεται δίπλα σου σαν αύρα λεπτή που σε δροσίζει, όχι σαν κεραυνός που θα σε διαλύσει. Έχει διάκριση. Πόση αγάπη είχε ο πατήρ Παΐσιος και πόσο διακριτικά φερνόταν προς όλους! Κάποτε μιλούσε πιο αποφασιστικά, κάποτε με μεταφορές, αλληγορικά, με χιούμορ, κάποτε χάιδευε με παρήγορα λόγια, κάποτε απογύμνωνε το συνομιλητή από τα ψευτοεπιχειρήματα και την ψευτοευγένειά του. Ότι χρειαζόταν λάβαινε ο καθένας κι αισθανόταν

την τρυφερότητα και την αγάπη του Γέροντα. Αντίθετα, όταν δεν υπάρχει η αγάπη και ο σωστός λόγος είναι σαν προσβολή.

Η αγάπη δεν έχει ιδιοτέλεια. Έχει ξεχάσει το θέλω, το δικό της. Έχει το θέλω του Θεού γι' αυτό συγκαταβαίνει στα θέλω των άλλων. Όταν δεν μας έχει καταβάλει ο φοβερός μας εγωισμός, όταν έχουμε δώσει τόπο στο Θεό, μπορούμε να δούμε και να ενεργήσουμε χωρίς ιδιοτέλεια. Κατά κανόνα όμως αποσκοπούμε σε κάτι δικό μας, είτε υλικό όφελος, είτε απλά και μόνο την καλλιέργεια προς τα έξω της καλής μας εικόνας.

Η αγάπη δεν χάνει την ψυχραιμία της, δεν εκνευρίζεται, δεν εξερεθίζεται. Πόσες φορές μας έχει προδώσει ο θυμός μας! Πόσες φορές βρισκόμαστε εκτός ελέγχου! Μετανιώνουμε πικρά εκ των υστέρων, αλλά μπορεί να έχουμε κάνει πολύ κακό με συμπεριφορά θυμώδη, με λόγια υβριστικά και προσβλητικά ή και με χειροδικία. Αν υπάρχει αγάπη δεν θα βρεθούμε σε τέτοια χάλια. Γιατί η αγάπη πάει μαζί με το Άγιο Πνεύμα, πάει μαζί με τον Θεό. Όποιος είναι γεμάτος Θεό δεν θυμώνει. Πώς γεμίζεις Θεό; Με ασταμάτητη προσευχή, με το «Κύριε ελέησον» στην καρδιά μας, με τη συμμετοχή στα μυστήρια. Άλλη λύση δεν υπάρχει. Όλα τα άλλα είναι επιφανειακά και πρόσκαιρα τεχνάσματα που μόνο απωθούν το θυμό, τον σπρώχνουν στο υποσυνείδητο, τον πιέζουν να μη φανερωθεί, αλλά κάποια στιγμή από την μεγάλη πίεση γίνεται μια φοβερή κι αποτρόπαια έκρηξη. Και δεν αναγνωρίζουμε ούτε εμείς οι ίδιοι το κατάντημά μας.

Φυσικά η αγάπη δεν χαίρεται με την αδικία, αλλά επιβραβεύει πάντα την αλήθεια. Πάντα, όχι μόνο όταν το άδικο είναι σε βάρος της. Σε κάθε αδικία που βλέπει δίπλα της έχει θαρραλέο λόγο αλήθειας, υπερασπίζεται τον αδικούμενο, βοηθά να αποκατασταθεί η δικαιοσύνη και η αλήθεια. Κι αυτό το σημείο είναι ένα καμπανάκι για τη δική μας συμπεριφορά. Πόσες φορές αδιαφορούμε, όταν κάποιος άλλος αδικείται! Πόσες φορές κωφεύουμε στις απελπισμένες κραυγές των άλλων! Πρέπει να χτυπήσει τη δική μας πόρτα η αδικία για να ξυπνήσουμε. Αυτό δεν είναι αγάπη. Είναι απόλυτος εγωισμός.

Η αγάπη πάντα στέγει: Όλα τα σκεπάζει. Σκεπάζει τα λάθη, τις αδυναμίες, τις πτώσεις των άλλων. Αυτό δεν σημαίνει πως δεν προσπαθεί να διορθώσει. Αλλά δεν διατυμπανίζει τα σφάλματα. Δεν εκθέτει τους αδύναμους και αμαρτωλούς. Δεν κρίνει, δεν κουτσομπολεύει.

Η αγάπη πάντα πιστεύει, πάντα ελπίζει. Πίστη κι ελπίδα στο Θεό που έχει πρόνοια και αγάπη για όλους. Στην πιο μεγάλη δυσκολία η αγάπη στρέφεται στον Πατέρα που είναι Παντοδύναμος κι ανίκητος. Γι' αυτό δεν αποκάμνει, δεν απελπίζεται ούτε μπροστά σε δύσκολες καταστάσεις, ούτε μπροστά σε δύσκολους ανθρώπους.

Η αγάπη πάντα υπομένει. Εμείς λέμε συνήθως: «Η υπομονή έχει και τα όριά της!» Αυτό και μόνο δείχνει πως δεν έχουμε αγάπη. Η υπομονή της αγάπης δεν τελειώνει ποτέ. Όπως δεν τελειώνει ποτέ η υπομονή του

Θεού απέναντί μας. Αναλογιστήκαμε ποτέ το πλήθος των αμαρτιών όλου του κόσμου! Αν τολμούμε κι αν μπορούμε, ας φέρουμε στο νου μας, τι κακό μπορεί να συμβαίνει αυτή τη στιγμή στον πλανήτη, πόσοι άνθρωποι σκοτώνουν, πορνεύουν, κλέβουν, φθονούν, μισούν, αδικούν, απατούν και μάλιστα με τρόπους φριχτούς και διεστραμμένους! Κι όλους μας υπομένει ο Θεός όχι για μια στιγμή, αλλά αιώνες τώρα! Και για όλους αυτούς, για όλους εμάς έχυσε το τίμιο αίμα Του επάνω στο Σταυρό και καταδέχτηκε ατιμωτικούς εξευτελισμούς. Κι εμείς δεν μπορούμε να ανεχθούμε έναν περιφρονητικό λόγο, έναν δύστροπο πλησίον, μια αδικία.

Το τέλος του θαυμάσιου αυτού ύμνου: «Η αγάπη ουδέποτε εκπίπτει». Όλα παρέρχονται. Ακόμη και η πίστη κάποτε θα τελειώσει. Δεν θα χρειάζεται όταν θα φανερωθεί ο Θεός, γιατί τότε θα Τον έχουμε ολοφάνερα μπροστά μας. Και η ελπίδα κάποτε θα τελειώσει, γιατί θα είναι όλα παρόντα, όλα ένα μ' εμάς. Δεν θα υπάρχουν προσδοκώμενα και ελπίζόμενα. Εκείνο που πάντα θα μένει στον αιώνα θα είναι η αγάπη του Θεού για μας και η αγάπη που σαν συστατικό πια του είναι μας, της ύπαρξής μας, θα μας ενώνει με τον Θεό και με τους αδελφούς μας, θα μας ζωοποιεί, θα μας φωτίζει, θα μας θεομαίνει.

Αυτή η αγάπη θα είναι η ατελεύτητη χαρά, η ίδια η αιωνιότητα!

Βιβλιογραφία
Ο Δρόμος ο λιγότερο ταξιδεμένος (Σκοτ Πεκ)
Η διαχείριση της αγάπης (π.Φιλόθεου Φάρου)
Η ασκητική της αγάπης (Μον. Γαβριηλίας)